

ORTA VADELİ PROGRAM

2018-2020

ORTA VADELİ PROGRAM (2018-2020)

EKİM 2017

KALKINMA BAKANLIĞI

Necatibey Cad. No: 110/A, 06100 Yüce-tepe / ANKARA
<http://www.kalkinma.gov.tr> • bilgi@kalkinma.gov.tr

Kalkınma Bakanlığınca hazırlanan Orta Vadeli Program (2018-2020) 11/09/2017 tarihli ve 2017/10803 sayılı Bakanlar Kurulu Kararıyla kabul edilerek 27/09/2017 tarihli ve 30193 sayılı mükerrer Resmi Gazetede yayımlanmıştır.

İÇİNDEKİLER

GİRİŞ	1
I. DÜNYA EKONOMİSİNDE GELİŞMELER	2
II. TÜRKİYE EKONOMİSİNDE GELİŞMELER.....	8
Büyüme	8
İstihdam.....	12
Enflasyon	14
Para Politikası.....	15
Ödemeler Dengesi	16
Yurtiçi Tasarruflar	18
Kamu Maliyesi	19
Kredi Gelişimi.....	20
III. TEMEL AMAÇ	22
IV. MAKROEKONOMİK HEDEFLER	23
Büyüme.....	23
İstihdam.....	24
Enflasyon	25
Ödemeler Dengesi	25
Kamu Maliyesi.....	26
V. BÜYÜME VE İSTİHDAM ÖNCELİKLİ POLİTİKA VE TEDBİRLER ..	29
I. MAKROEKONOMİK İSTİKRARIN SÜRDÜRÜLMESİ	31
1. Fiyat İstikrarı	31
2. Kamuda Mali Sürdürülebilirlik.....	32
2.1. Harcamalarda etkinliğin artırılması	33
2.2. Kamu yatırımlarında etkinlik	34
2.3. Kamu gelirlerinin kalitesinin artırılması.....	35
2.4. Verimsiz kullanılan veya atıl kamu varlıklarının değerlendirilmesi.....	36
2.5. Kamu mali sisteminin kurumsal yapısının güçlendirilmesi	37
3. Finansal Piyasalarda İstikrarın Korunması ve Yurtiçi Tasarrufların Artırılması 38	
3.1. Sistemik risklerin sınırlandırılması	38
3.2. Finansal sistemin derinleştirilmesi ve yurtiçi tasarrufların artırılması 39	
3.3. Faizsiz finans sisteminin geliştirilmesi.....	39
4. Cari Denge Sürdürülebilirlik.....	40
4.1. İhracatın artırılması	40
4.2. Enerjide ithalata olan bağımlılığın azaltılması	42
4.3. Finansman imkânlarının iyileştirilmesi.....	42
4.4. Lojistik hizmetlerin etkinleştirilmesi	43

II. BEŞERİ SERMAYE VE İŞGÜCÜNÜN KALİTESİNİN ARTIRILMASI 45

1. Eğitim Kalitesinin Artırılması	45
1.1. Fırsat eşitliğinin artırılması	45
1.2. Öğretmen niteliklerinin artırılması	46
1.3. Mesleki ve teknik eğitimin güçlendirilmesi	46
1.4. Üniversitelerin ihtisaslaşması	47
1.5. Eğitim sisteminde yönetim etkinliğinin artırılması	47
2. İşgücü Piyasasının Etkinleştirilmesi	47
2.1. Dijital dönüşüm ve teknolojik değişime uyum	48
2.2. İş ve işgücü arasındaki beceri uyumunun artırılması	48
2.3. Özel politika gerektiren grupların istihdamının artırılması	48
2.4. Kayıt dışı istihdamın azaltılması	49

III. YÜKSEK KATMA DEĞERLİ ÜRETİM50

1. Ar-Ge ve Yenilik Kapasitesinin Artırılması	50
2. Bilgi ve İletişim Teknolojileri	52
3. İmalat Sanayii ve Madencilik	53
4. Tarım	54

IV. İŞ VE YATIRIM ORTAMININ İYİLEŞTİRİLMESİ56

1. İş ve Yatırım Süreçlerinin İyileştirilmesi	56
2. Yatırım Yeri Tahsisinin Kolaylaştırılması	56
3. İş ve Ticaret Uyuşmazlıklarında Hukuki Öngörülebilirlik	57
4. KOBİ'lerin Finansmana Erişiminin Kolaylaştırılması	58

V. KAMUDA KURUMSAL KALİTE VE HİZMET SUNUMUNUN GÜÇLENDİRİLMESİ59

1. Kamu Kurumlarının Yeniden Yapılandırılması ve Kurumlar Arası Koordinasyonun Güçlendirilmesi	59
2. Kamuda İnsan Kaynağı Kalitesinin Artırılması	60
3. Adalet ve Güvenlik Hizmetlerinde Etkinliğin Artırılması.....	61

Ek Tablo 1: Temel Ekonomik Büyüklükler	62
--	----

Ek Tablo 2: Kamu Kesimi Genel Dengesi	63
---	----

Ek Tablo 3: Program Tanımlı Kamu Kesimi Genel Dengesi	64
---	----

Ek Tablo 4: Kamu Kesimine İlişkin Diğer Göstergeler.....	64
--	----

Ek Tablo 5: Genel Devlet Dengesi	65
--	----

Ek Tablo 6: Merkezi Yönetim Bütçesi.....	66
--	----

GİRİŞ

1. Orta Vadeli Program (OVP), kamu politika ve uygulamalarını Kalkınma Planında yer alan politika ve öncelikler temelinde ortaya koyarak bütçe sürecini başlatan ve kaynak tahsislerini yönlendiren bir programlama aracıdır.

2. 5018 sayılı Kamu Mali Yönetimi ve Kontrol Kanunu gereğince Kalkınma Bakanlığı tarafından her sene, üç yıllık bir perspektifle hazırlanan ve Bakanlar Kurulu Kararıyla resmileşen OVP, Orta Vadeli Mali Plan için baz teşkil etmekte, bütçe ve Yıllık Programda detaylandırılan bir politika çerçevesi çizmektedir.

3. OVP, Hükümetin Program döneminde yoğunlaşacağı amaç ve öncelikler setinin yanı sıra makroekonomik hedefleri, öncelikli politikaları ve tedbirleri kapsamakta olup, bu yönüyle kamu ve özel kesim için öngörülebilirliği artıran bir yol haritası niteliği taşımaktadır.

4. OVP'nin amaç ve öncelikleri, Program dönemi boyunca kamu kurumlarının bütçelerinin hazırlanmasında, yasal ve idari düzenlemelerin gerçekleştirilmesinde, karar alma ve uygulama süreçlerinde belirleyici olacaktır.

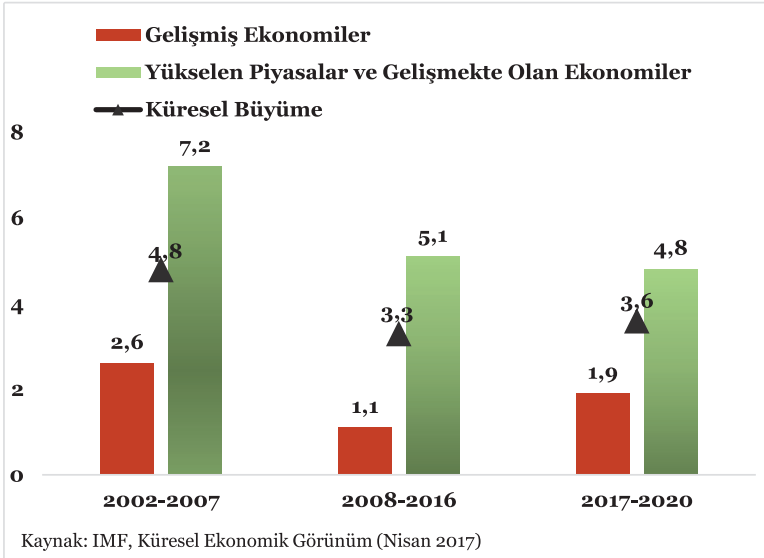
5. OVP (2018-2020) Onuncu Kalkınma Planı esaslarıyla uyumlu olarak hazırlanmıştır. İlk uygulama yılı olan 2018 yılının, On Birinci Kalkınma Planının (2019-2023) baz yılı olması dolayısıyla OVP, yeni Plan dönemine geçiş süreci için de önem arz etmektedir.

6. OVP'de küresel ve ulusal ekonomideki gelişmeler analiz edilmekte, bu analizler çerçevesinde Programın hedefleri ile büyüme ve istihdam odaklı alanlarda izlenecek politikalar ve bu politikaları hayata geçirecek somut tedbirlerden öncelikli olanlar yer almaktadır. Bu dönemin ilk yılında uygulanacak politika ve tedbirlerin bütününe ayrıntılarıyla birlikte 2018 Yılı Programı'nda yer verilecektir.

I. DÜNYA EKONOMİSİNDE GELİŞMELER¹

7. 2016 yılının ikinci yarısından itibaren toparlanmakta olan küresel iktisadi faaliyetler, özellikle gelişmiş ülkelerdeki güçlenen büyüme görünümü ile yukarı yönlü seyretmektedir. Küresel finansman koşullarındaki elverişli ortam ve görece istikrar kazanan emtia fiyatları küresel büyümeye ilişkin olumlu seyrin önümüzdeki dönemde de korunacağına işaret etmekte ve orta vadeli tahminler yukarı yönlü güncellenmektedir (Grafik 1).

Grafik 1. Küresel Büyümede Artış Eğilimi (Yüzde)

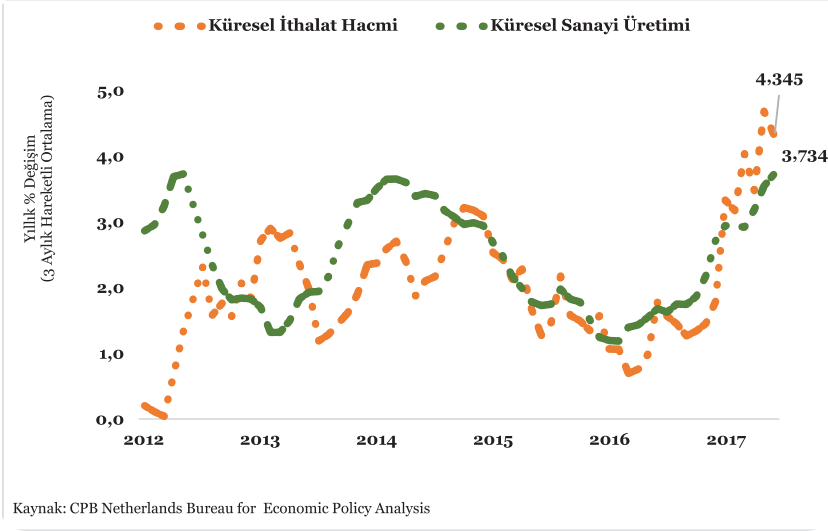

8. Küresel kriz sonrasında ivme kaybeden ve 2016 yılında yüzde 2,3 ile en düşük artış seviyesini gören dünya ticaret hacminin, 2017’de yüzde 4,0, 2018’de ise yüzde 3,9 oranında artması beklenmektedir. Dünya ticaret hacmindeki artışın süreceği beklentisi, küresel talepteki canlanma belirtileri ve para politikalarındaki normalleşme sürecinin ılımlı olacağı tahmini küresel ekonomide olumlu yönde beklentileri güçlendirmektedir. Nitekim küresel aktivitedeki iyileşme de bu eğilimi desteklemektedir.

¹Dünya ekonomisine ilişkin veriler IMF tarafından 2017 yılı Temmuz ayında açıklanan tahminlerdir.

2016 yılının ikinci yarısından itibaren küresel talep ve yatırımların arttığı gözlenmektedir. Küresel ithalat hacminde ve sanayi üretiminde söz konusu artışın önümüzdeki dönemde de devam etmesi beklenmektedir (Grafik 2).

Grafik 2. Küresel Üretim ve Ticaret

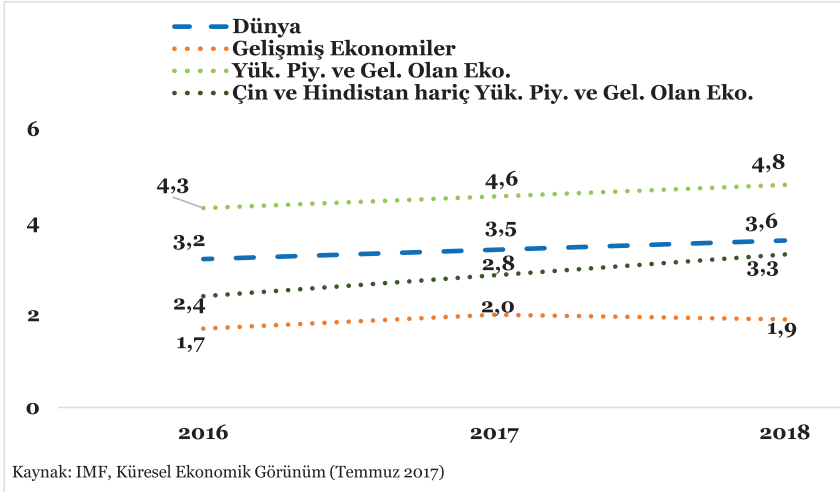

9. Brent tipi ham petrol fiyatlarının 2017 yılının son çeyreğinde 50-55 dolar bandında olacağı öngörülmektedir. OPEC, petrol piyasasını daha dengeli bir noktaya getirmek amacıyla yılbaşında aldığı üretimi kısma kararını 2017 yılının Mayıs ayında 2018 yılının ilk çeyreği sonuna kadar uzatmıştır. Hedeflenen dengelenmeye ulaşılamaması kısmen bazı OPEC üyesi ülkelerin karara tam olarak uymamış olmasından kaynaklanmıştır. Ayrıca, ABD'deki kaya petrolü üretiminin ve stoklarındaki yüksek düzeyin devam etmesi, ham petrol piyasasındaki dengelenme sürecini geciktirmektedir. Bütün bunlarla birlikte OECD ülkelerinin ham petrol stoklarının halen oldukça yüksek seviyelerde olması, önümüzdeki dönemde petrol fiyatlarındaki yükselişin sınırlı kalacağına işaret etmektedir. Petrol fiyatlarındaki artışın 2018 yılında da 2017 yılı ile aynı bandta dalgalanacağı tahmin edilmektedir.

10. Küresel ekonomik görünüm olumlu bir seyir izlemekte olsa da aşağı yönlü bir takım riskler bulunmaktadır. Birleşik Krallığın AB'den çıkış süreci, başta ABD olmak üzere birçok ülkede ticaret politikalarında korumacılığın artırılmasına yönelik söylemler, Avro Bölgesi bankacılık sektörüne ilişkin kaygılar ve Çin başta olmak üzere, bazı gelişmekte olan ülkelerdeki özel sektör borçluluğunun yüksek seviyelere ulaşmış olması bu kapsamdaki riskler arasındadır. Yapısal reformlardaki yavaşlama ve düşük verimlilik artışı da önemli risk faktörleri arasında yer almaktadır. Ayrıca, son dönemde artan jeopolitik riskler küresel ekonomik toparlanmayı olumsuz yönde etkileyebilecektir. 2017 yılının ilk yarısında küresel ekonomi özellikle Çin ve Avro Bölgesinde beklenen risklere rağmen gerçekleşen olumlu görünümün etkisiyle toparlanmaktadır. Bu gelişmeler doğrultusunda küresel büyüme oranı, 2017 yılı için yüzde 3,5, 2018 yılı için de yüzde 3,6 olarak öngörülmektedir. Bu oranlar 2016 yılına (yüzde 3,2) göre yüksek olmakla birlikte, halen kriz öncesi seviyelerin halen altındadır.

11. Gelişmiş ekonomilerde büyüme, yükselme eğiliminde olmakla birlikte kriz öncesi seviyelerin altında seyretmektedir. Yaşlanan nüfus, zayıf yatırım iştahı ve verimlilikteki yavaş artış hızı büyümenin potansiyelin altında kalmasına neden olmaktadır. Düşük enflasyon ve ücret baskıları altında hasıla açığını kapatacak, dış dengeyi düzenleyecek, para, maliye ve yapısal reform politikalarını enflasyon hedefleriyle uyumlaştıracak uygulamalar gündeme gelmektedir.

12. Gelişmiş ekonomiler için 2017 yılında yüzde 2'lik bir büyüme oranı tahmin edilmektedir (Grafik 3). Bu tahminde, ABD'de mali politikaların daha az genişlemeci olacağı beklentisi, para politikasındaki normalleşme sürecinin ABD Merkez Bankası (Fed)'in 2016 yılı sonunda ortaya koyduğu çerçeve ve hızda devam etmesi ve Avro Bölgesinde politik belirsizliklerin önemli ölçüde azalması gibi faktörler etkilidir.

Grafik 3. Ülke Grupları Büyüme Tahminleri (Yüzde)

13. Gelişmekte olan ülkeler için büyümenin 2017 yılında yüzde 4,6 olması beklenmektedir (Grafik 3). Bu ülkelerdeki büyüme performansı; politika tedbirleri, emtia fiyatlarına olan hassasiyet, yapısal reform çabaları ve mali kırılganlıklar gibi faktörlere bağlı olarak farklılaşmaktadır. Yılın ikinci çeyreğinde portföy girişlerinin başta Çin olmak üzere Asya ülkelerine yönelmesi; Çin’de keskin bir yavaşlama olacağı beklentisinin gerçekleşmemesi ve Çin hükümeti tarafından son dönemlerde alınan genişlemeci önlemlerin ekonomik görünümü olumluya çevirmesiyle büyüme üzerindeki aşağı yönlü riskler azalmıştır. 2016 yılında yüzde 2,4 oranında büyüyen Çin ve Hindistan hariç gelişmekte olan ülkelerin, 2017 yılında büyüme performansının artması ve yüzde 2,8 oranında büyümesi beklenmektedir.

14. ABD ekonomisinin 2017 yılında yüzde 2,1 oranında büyüyeceği tahmin edilmektedir. İlk çeyrekte yüzde 1,2 ve ikinci çeyrekte yüzde 3 büyüyen ABD ekonomisinde özel tüketim ve yatırım harcamalarının artmaya devam etmesi ile işgücü piyasasında iyileşme ve gelirlerde artış yaşanacağına yönelik beklentiler büyümeyi olumlu etkilemektedir. Son dönemde açıklanan istihdam verileri güçlü bir görünüm sergilerken, enflasyon verileri beklentilerin altında kalmaktadır. Fed, 2017 yılı Eylül ayındaki toplantısında politika

faiz oranında değişikliğe gitmezken yıllık enflasyonun yüzde 2'lik hedefin altında kaldığını vurgulamış, bilanço küçültmeye Ekim ayında başlanacağını açıklamıştır. Fed'in para politikasında değişikliğe daha yavaş gitmesinde ABD ekonomisindeki maliye politikalarının belirsizliğini koruması etkili olmaktadır. Özellikle başkanlık seçimi öncesinde verilen vaatlerin önemli bir bölümünün henüz uygulamaya konulmamış olması bu belirsizliği artırmaktadır. Ülkede yakın zamanda yaşanan doğal afetlerin ekonomik yansımalarının da önümüzdeki dönemde büyüme üzerinde geçici etkilerinin olması beklenmektedir.

15. Avro Bölgesinin 2017 yılında yüzde 1,9 oranında büyüyeceği tahmin edilmektedir. Büyüme, ilk çeyrekte yüzde 2,0 ve ikinci çeyrekte yüzde 2,3 olarak gerçekleşmiştir. Küresel kriz ve 2012-13 resesyonu nedeniyle zorlu bir on yılı geride bırakan Avro Bölgesi, iş dünyasında güvenin artmasıyla hızla toparlanmaktadır. Geçtiğimiz iki yıl içerisinde genişleyici para politikasıyla bölgede büyüme desteklenmiş ve finansal stres azaltılmıştır. Politika faizini uzun süredir sıfır düzeyinde tutmakta olan Avrupa Merkez Bankası, ekonomik toparlanmaya rağmen destekleyici para politikasına devam edeceğini teyit etmiş ve gerektiğinde varlık alımlarına yönelik taahhüdünü yinelemiştir. Ancak son dönemde yapılan açıklamalar, piyasalarda para politikasında beklenenden önce normalleşmeye gidilebileceği beklentisi yaratmıştır. İşsizlik, bölge ülkelerinde yüksek oranlardadır. Enflasyon yüzde 2 olan hedefin altında seyrederken, kredi talebi ve yatırımlar düşük düzeyini sürdürmektedir. Bankaların devam etmekte olan bilanço düzeltmeleri ve bazı sektörlerdeki kaldıraç azaltma işlemlerinden kaynaklanan finansal kırılganlık, Birleşik Krallığın AB'den çıkma kararı ve zayıf yatırım iştahı büyüme üzerinde halen aşağı yönlü risk oluşturmaktadır.

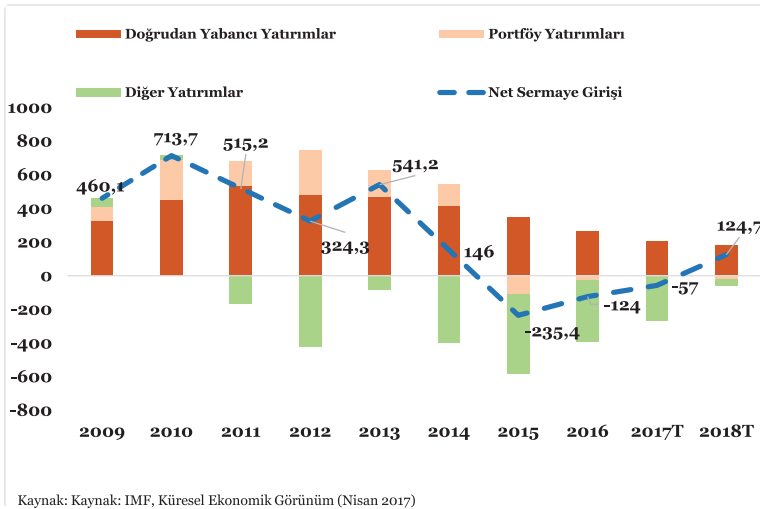
16. Gelişmekte olan ülkelerin 2017 yılında yüzde 4,6 oranında büyüyeceği tahmin edilmektedir. 2016 yılında yüzde 6,7 oranıyla son 26 yılın en zayıf büyüme performansını gösteren Çin ekonomisi, 2017 yılının ilk yarısında toparlanarak yüzde 6,9 büyümüş ve beklenenden daha iyi bir performans göstermiştir. Küresel ticaretin ve iç talebin canlı seyri bu büyümede etkili olmuştur. Diğer taraftan, hızla yükselen borçluluk kontrol altına alınmaya çalışılmış ve aşırı ısınan konut piyasasında alınan önlemlerle fiyat artışı hız kesmiştir. 2017 yılının ilk yarısında vergi sisteminde yapılan düzenlemeler ve yüksek değerli banknotların piyasadan kaldırılmasının etkisiyle

yavaşlayan Hindistan ekonomisinin 2017 yılı genelinde yüzde 7,2, 2018-2020 döneminde ise yıllık ortalama yüzde 7,8 oranında büyüyeceği tahmin edilmektedir.

17. Gelişmekte olan ülkelere yönelik sermaye akımlarının 2018 yılında artma eğilimini sürdürmesi beklenmektedir (Grafik 4). 2013 yılından itibaren azalan ve 2015 yılında negatife dönen net sermaye girişleri, 2016 yılından itibaren artmaya başlamıştır. Gelişmiş ekonomilerin para politikalarındaki normalleşmenin zamana yayılacak olması ve küresel ekonomideki toparlanma ile net sermaye girişlerinin artma eğilimini koruması öngörülmektedir.

18. Küresel ekonomik gelişmeler, Türkiye ekonomisini çeşitli aktarım mekanizmalarıyla etkilemektedir. Ticaret ortaklarımızdaki güçlü ekonomik performans, düşük petrol fiyatları, gelişmiş ülkelerin para politikalarındaki normalleşme sürecinin zamana yayılması ve sermaye girişlerinin devam etmesi, Türkiye ekonomisinde büyüme, dış denge ve döviz kuru üzerinde olumlu yönde bir etki yaratmaktadır. Gelişmiş ülkelerin para politikalarındaki beklenmeyen değişime bağlı olarak sermaye girişlerindeki olası yavaşlama, petrol fiyatlarındaki ani yükselişler ve jeopolitik gelişmeler Türkiye ekonomisi üzerinde aşağı yönlü riskler oluşturmaktadır.

Grafik 4. Gelişmekte Olan Ükelere Yönelik Net Sermaye Girişi (Milyar Dolar)

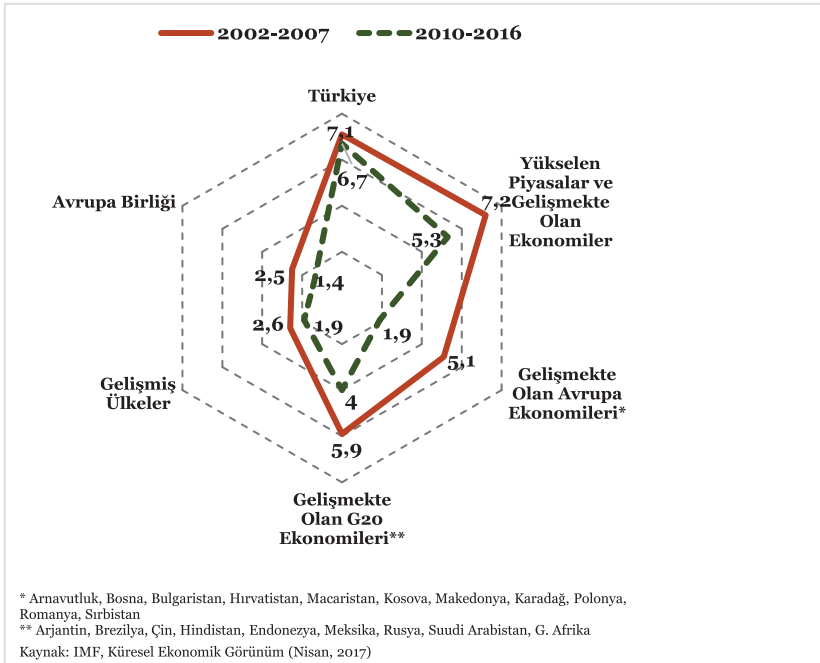

II. TÜRKİYE EKONOMİSİNDE GELİŞMELER

Büyüme

19. Türkiye küresel kriz sonrasında hızlı büyüyen ülkeler arasında üst sıralarda yer almıştır (Grafik 5). 2010-2016 döneminde yıllık ortalama büyüme oranı yüzde 6,7 olarak gerçekleşmiş ve küresel kriz öncesi dönemdeki yüksek büyüme performansına yaklaşmıştır.

Grafik 5. Büyüme Performanslarının Karşılaştırılması

20. 2016 yılı büyüme oranı yüzde 3,2 olarak gerçekleşmiştir. Ekonomi yılın ilk yarısında potansiyeline yakın bir performans göstermiş ve yüzde 4,9 oranında büyümüştür. Yılın üçüncü çeyreğinde ise, özellikle 15 Temmuz menfur darbe girişiminin de etkisiyle, 27 çeyrekten sonra ilk kez daralma gözlenmiş ve ekonomi yüzde 0,8 oranında küçülmüştür. Son çeyrekte ise, yurtiçi talebi canlandırmaya yönelik alınan tedbirlerin etkisiyle yüzde 4,2 oranında büyüme kaydedilmiştir.

21. 2016 yılı Türkiye ekonomisinin son derece elverişsiz iç ve dış koşullar karşısında dayanıklılığını koruduğu bir dönem olmuştur. Küresel ticaretteki zayıf seyir ve sermaye akımlarındaki daralmaya, jeopolitik sorunlara, menfur darbe girişimiyle doruk noktasına ulaşan terör ve istikrarsızlaştırma çabalarına, sığınmacı sorununa, turizmi ve ihracatı olumsuz etkileyen Rusya krizine, tarımda kuraklık ve sel gibi olumsuz koşullara rağmen yurtiçi talebi canlandırmaya yönelik alınan tedbirler sonuç vermiş ve 584 bin kişilik ilave istihdam oluşturularak Türkiye ekonomisinin sağlam temelleri bir kez daha teyit edilmiştir.

TÜRKİYE ULUSAL HESAPLAR SİSTEMİNDE REVİZYON

TÜİK, ESA-2010'a geçiş programı kapsamında GSYH hesaplarının kapsamını ve yöntemini değiştirmiştir.

Dünya genelinde 5-7 yılda bir Ulusal Hesaplar Sisteminde kapsam ve/veya yöntemde ana revizyonlar yapılmaktadır. AB'ye üye ülkeler tarafından ESA-2010'a geçiş 2014 yılı itibarıyla gerçekleştirilmiştir. Tüm ülkeler için ana revizyon çalışmaları, metodolojik değişikliklerin sisteme uyarlanması yanı sıra, yeni veya güncellenmiş veri kaynaklarının kullanımı ile istatistiki iyileştirme için bir fırsat olarak değerlendirilmiştir.

Ulusal Hesaplar Sisteminde Ana Revizyonun Nedenleri:

-Ekonomide 1998 baz yılından günümüze kadar gerçekleşen yapısal değişimlerin makroekonomik büyüklüklere yansıtılması,

-Bilgi altyapısında yaşanan gelişmeler sebebi ile veri kaynaklarının zenginleştirilmesi,

-İdari kayıtların entegrasyonu ve kalitenin artırılması,

-SNA-2008 ve ESA-2010'a göre Ar-Ge ve silah sistemleri harcamalarının yatırım harcaması sayılması gibi ekonomik büyüklüklerin ölçülmesine yönelik uluslararası standartlarda yaşanan değişimlere uyum sağlanması;

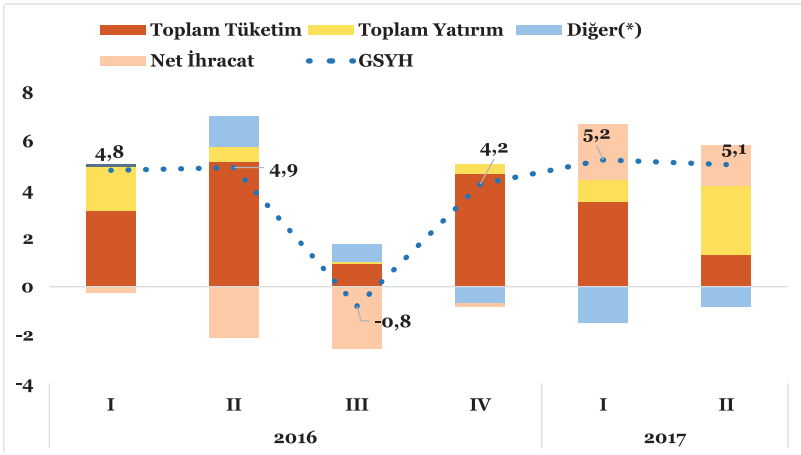
ihtiyaçlarının karşılanması amacıyla Ulusal Hesaplar Sisteminde ana revizyon yapılmıştır.

2016 yılından itibaren Gelir İdaresi Başkanlığı bünyesindeki mikro veriye erişimin sağlanmasıyla birlikte öncü gösterge niteliği taşıyan kısa dönemli göstergelerin idari kayıtlara dayalı üretilmesi konusuna hız verilmiştir. 2015 temel yıllık endekslerin hesaplanmasında bu kayıtların kullanılmasıyla daha kapsamlı veri setleri üretilerek kısa dönemli ve yıllık göstergelerle GSYH serileri arasında uyum sağlanmış olacaktır.

22. 2017 yılının ilk yarısındaki büyüme oranı, yıl geneli için güçlü bir büyümeye işaret etmektedir. Alınan tedbirlerle 2016 yılının son çeyreğinden itibaren hızla toparlanan ekonomi, 2017 yılının ilk yarısında da ivmesini sürdürmüş, harcamalar yönüyle bakıldığında özel tüketimin yanı sıra ihracat ve yatırım artışına dayalı nispeten dengeli bir performans sergileyerek yüzde 5,1 oranında büyümüştür.

23. İlk yarıda net ihracatın ekonomik büyümeye katkısı artmıştır. Net ihracattan sağlanan 2 puanlık katkının yanı sıra, büyümeye toplam sabit sermaye yatırım harcamaları 1,9 puan ve özel tüketim harcamaları 2,1 puan pozitif katkı yapmıştır (Grafik 6). Özellikle yılın ikinci çeyreğinde sabit sermaye yatırımlarındaki artış önümüzdeki dönemde büyüme potansiyelinin artışına yönelik olumlu işaretler vermektedir.

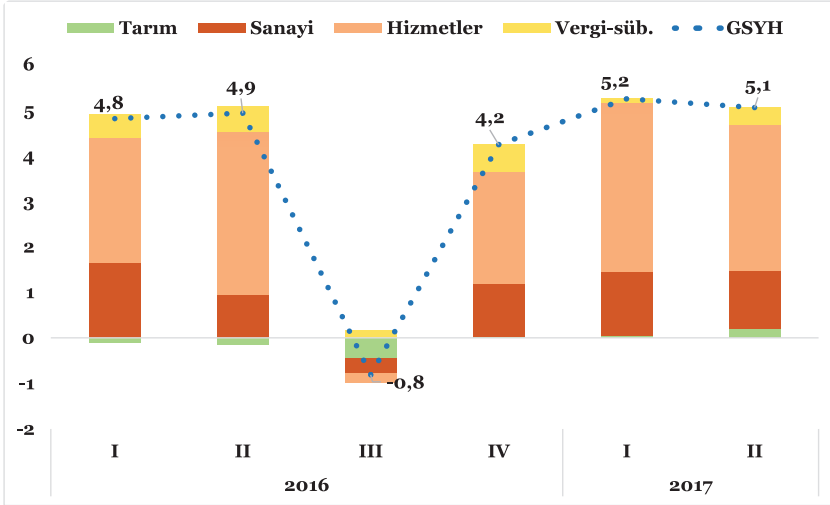
Grafik 6. Harcamalar Yöntemi ile GSYH'ya Katkılar (Yüzde)

(*) Diğer kalemi, stoklar ve zincirleme endeksten kaynaklanan istatistiki sapmayı kapsamaktadır.

24. 2017 yılının ilk yarısındaki büyüme üretim sektörleri yönünden değerlendirildiğinde, büyümeye hizmetler sektörü 3,4 puan, sanayi sektörü ise 1,3 puan pozitif katkı vermiştir (Grafik 7). Büyümenin alt sektörler itibarıyla kompozisyonuna bakıldığında; ticaret, ulaştırma ve konaklama hizmetlerinin 1,3 puan; imalat sanayiinin 1 puan; inşaat, finans ve sigorta faaliyetleri sektörlerinin 0,5'er puan katkı ile öne çıktıkları görülmektedir.

Grafik 7. Üretim Yöntemi ile GSYH'ya Katkılar (Yüzde)

25. Yılın ilk yarısında alınan mali tedbirler büyümeyi desteklemiştir. Kredi genişlemesi, vergi indirimleri ve makroihtiyati tedbirlerin esnetilmesi 2017 yılının ilk yarısında yurtiçi talebi ve dolayısıyla büyümeyi desteklemiştir. Ayrıca, Kredi Garanti Fonu (KGF)'nin kaynaklarının ve etkinliğinin artırılması ve işletmelerin finansmana erişim imkânlarının kolaylaştırılması büyümede önemli rol oynamıştır.

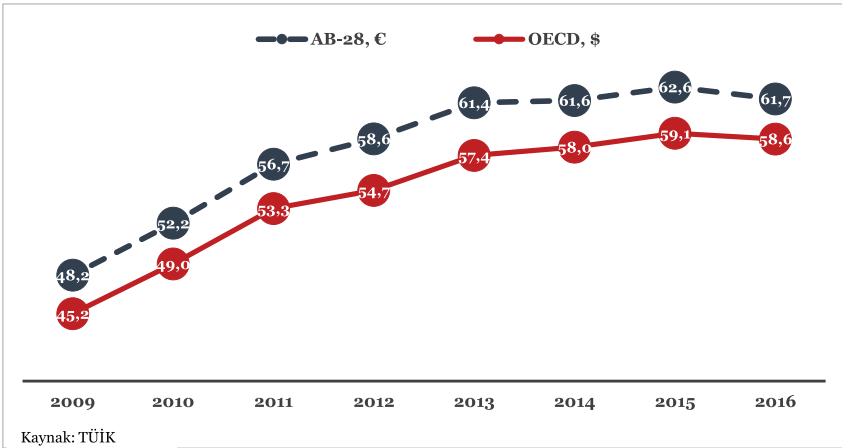
26. Üçüncü çeyrekte de yüksek bir büyüme hızı gerçekleşeceği tahmin edilmektedir. Tarımsal üretimdeki artışın, sanayi üretiminin ivme kazanmasının, finansal piyasalardaki olumlu gelişmeler sonucu tüketici ve yatırımcı güvenlerindeki toparlanmanın ve baz etkisinin bu performansta etkili olması beklenmektedir. Ayrıca, turizm sektöründe gözlenen canlanmanın hizmetler sektörünü olumlu yönde etkileyeceği tahmin edilmektedir.

27. 2017 yılında büyüme performansının ivme kazanarak yüzde 5,5 seviyesine ulaşması beklenmektedir. Küresel iktisadi faaliyette gözlenen ılımlı toparlanma eğilimi dikkate alınarak, 2017 yılı genelinde net ihracatın büyümeye yaklaşık 1,3 puan katkı vereceği tahmin edilmektedir. Küresel finans piyasalarında oynaklıkların belirgin şekilde düşmesi ve risk iştahının artmasının 2017 yılı büyüme performansını olumlu yönde etkilemesi beklenmektedir.

28. Toplam faktör verimliliğinin büyümeye katkısı pozitifte dönmektedir. 2016 yılında büyümeyi negatif etkileyen toplam faktör verimliliğinin, 2017 yılında ivme kazanan büyüme performansına pozitif katkı sağlaması beklenmektedir.

29. Türkiye'nin satın alma gücü paritesi (SAGP) cinsinden kişi başına milli geliri, genel olarak artış eğiliminde ve gelişmiş ülkeler düzeyine yakınsamaktadır. SAGP cinsinden kişi başına milli gelir 2016 yılı itibarıyla, AB-28 ülkelerinin yüzde 62'sine, OECD ülkelerinin yüzde 59'una ulaşmıştır. Böylece, kriz sonrası dönemde yakınsama hızında görülen önemli iyileşmeyle, OECD tanımlı SAGP cinsinden kişi başına milli gelir 2016 yılında 24.636 dolar seviyesinde gerçekleşmiştir (Grafik 8).

Grafik 8. Kişi Başı GSYH'da Yakınsama (SAGP)

İstihdam

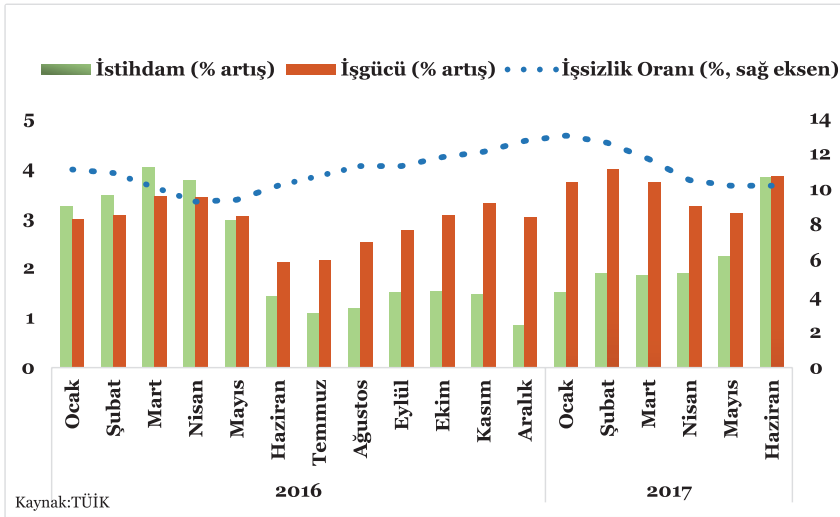
30. 2016 yılında işsizlik oranı yüzde 10,9 olmuştur. Bu gelişmede; küresel piyasalardaki belirsizlikler, ülkemizde gerçekleşen menfur darbe girişimi başta olmak üzere çeşitli iç ve dış olumsuz gelişmelerin neden olduğu zayıf büyüme performansı ve işgücüne katılımın hızlı artışı etkili olmuştur.

31. 2017 yılının ilk yarısında gözlenen yüksek büyüme ile birlikte mevsimsel düzeltilmiş işsizlik oranları düşüş

eğilimine girmiştir. Yüksek büyümenin sürmesinin yanı sıra, istihdama yönelik uygulanan program ve teşviklerin katkısıyla işsizlik oranının yıl genelinde yüzde 10,8 olarak gerçekleşmesi öngörülmektedir.

32. 2017 yılının ilk yarısında toplam istihdam artmış ancak işgücüne katılma oranındaki artışın gerisinde kalmıştır (Grafik 9). Önümüzdeki dönemde de özellikle kadınlarda olmak üzere işgücüne katılma oranındaki artış eğiliminin; nüfus baskısı, eğitim seviyesindeki iyileşme ve sosyal güvenlik reformları kaynaklı emeklilik yaşındaki artışların etkisiyle devam edeceği öngörülmektedir. 2017 yılında işgücüne katılma oranının yüzde 52,7'ye yükselmesi beklenmektedir.

Grafik 9. Temel İşgücü Göstergeleri

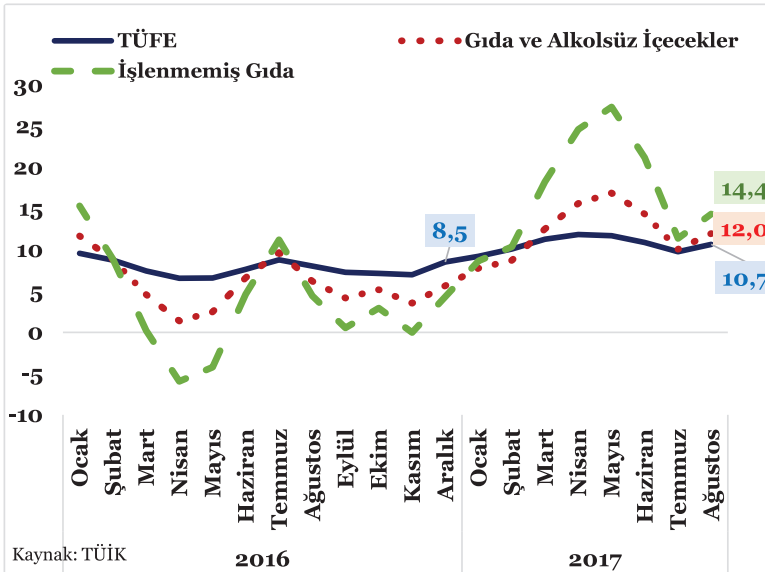
33. İstihdamın artış trendi devam etmektedir. Toplam istihdam, 2016 yılında bir önceki yıla göre 584 bin kişi artarak 27 milyon 205 bin kişi olarak gerçekleşmiştir. Aynı yılda tarım istihdamı 178 bin kişi daralmış, tarım dışı istihdam ise 763 bin kişi artmıştır. Tarım dışı istihdama en yüksek katkı hizmetler sektöründen gelmiştir. 2017 yılının Haziran dönemi itibarıyla tarım ve tarım dışı sektörler toplam istihdama pozitif katkıda bulunmuş ve toplam istihdam geçen

yılın aynı dönemine göre 1 milyon 52 bin kişi artarak 28 milyon 703 bin kişiye ulaşmıştır. Yılsonunda istihdam oranının yüzde 47,0 olarak gerçekleşeceği tahmin edilmektedir. Kayıt dışı istihdam oranı 2016 yılında bir önceki yıla göre 0,1 puan azalarak yüzde 33,5 olarak gerçekleşmiştir. 2017 yılının Haziran dönemi itibarıyla ise bu oran yüzde 34,7 olmuştur.

Enflasyon

34. TÜFE yıllık artış hızı 2016 yılında yüzde 8,5 oranında gerçekleşmiştir. TÜFE enflasyonu yıl genelinde işlenmemiş gıda grubu kaynaklı dalgalı bir seyir izlerken, çekirdek enflasyon birikimli döviz kuru etkilerinin zayıflaması ve yurtiçi talepteki yavaşlamaya bağlı olarak Aralık ayına kadar kademeli bir düşüş eğilimi sergilemiştir. Ancak, özellikle yılın son çeyreğinde Türk lirasında gözlenen değer kaybı, uluslararası petrol fiyatlarındaki artış ve vergi ayarlamalarıyla birlikte enflasyon, Aralık ayında artış eğilimine girmiştir (Grafik 10).

Grafik 10. Yıllık Enflasyon (Yüzde Değişim)

35. 2017 yılı Ağustos ayı itibarıyla tüketici enflasyonu yüzde 10,7 oranına yükselmiştir. Yılın başlarında Türk lirasındaki değer kaybının devam etmesinin yanında gerek olumsuz hava koşulları gerekse baz etkileriyle işlenmemiş gıda enflasyonunun hızlı bir şekilde yükselmesi, enflasyon görünümünü olumsuz etkilemiştir. Nitekim döviz kuru gelişmelerinin yıllık tüketici enflasyonuna birikimli katkısı Ağustos ayı itibarıyla yaklaşık 3 puana ulaşmıştır. İktisadi faaliyet ve gıda fiyatlarının ılımlı seyri tüketici enflasyonunu sınırlayan başlıca unsurlar olurken, uluslararası emtia fiyatlarının enflasyona düşüş yönlü desteğinin azalması, ücret ve vergi ayarlamaları ile döviz kuru gelişmeleri enflasyonun yüksek seyrinde etkili olmuştur. Bu dönemde döviz kuru ve ithalat fiyatlarındaki yükselişler enflasyon üzerinde üretici fiyatları kaynaklı baskıların artmasına neden olurken, talep koşullarındaki görece iyileşme ve enflasyon beklentilerinin seyri de fiyat artırma eğilimini güçlendiren unsurlar olmuştur.

36. 2017 yılsonunda TÜFE enflasyonunun yüzde 9,5 olarak gerçekleşmesi beklenmektedir. Ağustos ayını takip eden dönemde işlenmemiş gıda fiyatlarındaki baz etkisi, giyim grubunun ağırlık sistemindeki yöntem değişiminin yukarı yönlü geçici etkisi ve dayanıklı mal gruplarına yönelik vergi indirimlerinin Eylül sonunda sona ermesine bağlı olarak tüketici enflasyonunun yükseleceği öngörülmektedir. Ancak enflasyonun Aralık ayı itibarıyla, birikimli döviz kuru etkilerinin hafiflemesi ve bir önceki yıldaki vergi ayarlamaları ile gıda fiyatları kaynaklı olumlu baz etkileriyle tek haneli düzeylere gerilemesi beklenmektedir.

Para Politikası

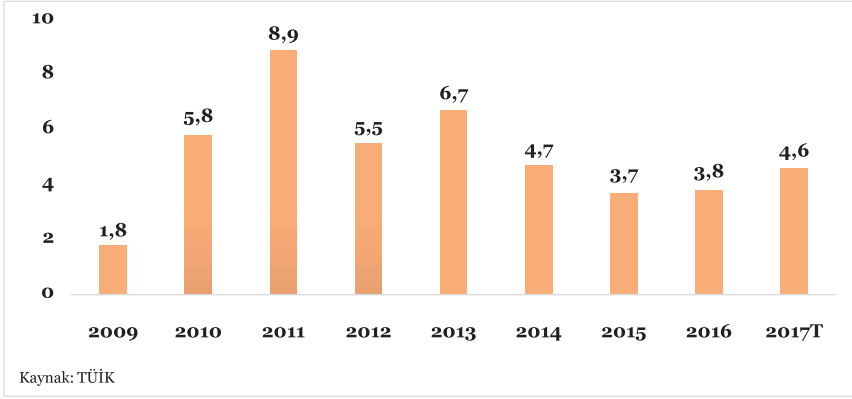
37. 2016 yılı Kasım ayından bu yana sıkı para politikası izlenmektedir. Küresel ekonomide süregelen belirsizlikler ve ABD politika faizi beklentilerinin yukarı yönlü güncellenmesi, diğer gelişmekte olan ülkelerde olduğu gibi, Türkiye’de de döviz piyasalarında oynaklığa yol açmıştır. Bu gelişmelerin enflasyon

beklentileri ve fiyatlama davranışları üzerindeki etkilerini sınırlamak amacıyla, TCMB tarafından parasal sıkılaştırma yapılmıştır.

38. 2016 yılının Eylül ayından itibaren döviz kurlarında gözlenen birikimli hareket 2017 yılı başı itibarıyla enflasyon görünümüne dair yukarı yönlü riskleri artırmıştır. Bu durum karşısında TCMB, ağırlıklı ortalama fonlama maliyetini kademeli olarak artırarak güçlü bir parasal sıkılaştırmaya gitmiştir. Buna ilaveten, yılın başında yaşanan gelişmelerin fiyat istikrarı ve finansal istikrar üzerinde yaratabileceği olumsuz etkileri bertaraf etmek amacıyla TCMB, döviz likiditesi yönetiminde esneklik sağlayacak önlemler de almıştır. Yılın ilk çeyreğinde alınan eşgüdümlü politika kararlarıyla, finansal koşullar üzerinde ek bir sıkılık oluşturmada döviz kurundan kaynaklanan maliyet yönlü enflasyonist baskıların hafifletilmesi hedeflenmiştir. Para politikasının öngörülebilirliğinin artmasının etkisiyle, yılın başından itibaren döviz kuru piyasasında görece bir istikrar yakalanmıştır. Alınan bu tedbirler sonucunda enflasyon telafisi ve risk primi gibi finansal göstergelerde de iyileşme gözlenmiştir. Fiyatlama davranışlarına ilişkin risklerin devam etmesi nedeniyle para politikasındaki sıkı duruş halen sürdürülmektedir.

Ödemeler Dengesi

39. 2016 yılında cari açığın milli gelire oranı yüzde 3,8 olarak gerçekleşmiştir. Ticaret ortaklarında güçlenen talep ve küresel ticaretteki ılımlı seyir ile ilk yarıda güçlü seyreden ihracatın, yaşanan menfur darbe girişimi, jeopolitik koşullar ve Rusya ile yaşanan kriz kaynaklı olumsuz etkilendiği görülmüştür. Dünya ticaret fiyatlarındaki gerilemenin de etkisiyle ihracat bir önceki yıla göre sınırlı düzeyde daralmış ve 142,5 milyar dolar olarak gerçekleşmiştir. Benzer şekilde ithalat da yurtiçi tüketim yavaşlaması ve düşük enerji fiyatları etkisiyle yüzde 4,2 azalmış ve 198,6 milyar dolar olmuştur. Seyahat gelirlerindeki önemli miktardaki azalış, cari açığın milli gelire oranındaki iyileşmeyi engellemiştir (Grafik 11).

Grafik 11. Cari Açık / GSYH (Yüzde)

40. 2017 yılında cari açığın milli gelire oranının yüzde 4,6 seviyesinde gerçekleşmesi beklenmektedir. Bir önceki yıla göre cari açığındaki yükselişte, güçlü ihracat performansına rağmen emtia fiyatlarındaki artış kaynaklı dış ticaret hadlerindeki kötüleşme, altın dengesindeki bozulma ve yurtiçi talepteki ivmelenme kaynaklı ithalat artışının etkili olacağı öngörülmektedir.

41. 2017 yılında ihracatın yüzde 9,8’lik artışla 156,5 milyar dolar olarak gerçekleşeceği tahmin edilmektedir. Uygulanan teşvik tedbirleri, ticaretin kolaylaştırılmasını sağlayan reformların hayata geçmesi ve ticaret ortaklarında artan iç talebin etkisiyle 2017 yılının ilk yedi ayında ihracat, bir önceki yılın aynı dönemine göre yüzde 10,6 oranında artış kaydetmiş ve 90,1 milyar dolar olarak gerçekleşmiştir. Olumlu ihracat performansının, küresel ticarete artan korumacılık eğilimlerine rağmen, sektörel çeşitlenmenin artmasına ve ticaret ortaklarındaki büyümeye bağlı olarak yıl genelinde devam etmesi beklenmektedir. Turizm sektörüne verilen desteklerin etkilerini göstermesine ilaveten jeopolitik sorunların azalmasına bağlı olarak seyahat gelirlerinin 2017 yılında 20 milyar dolar seviyesine ulaşması öngörülmektedir.

42. 2017 yılı ithalatının yüzde 11,8’lik artışla 222 milyar dolar olarak gerçekleşmesi beklenmektedir. Ekonomideki canlanmanın yanı sıra altın ithalatında kaydedilen artışın da

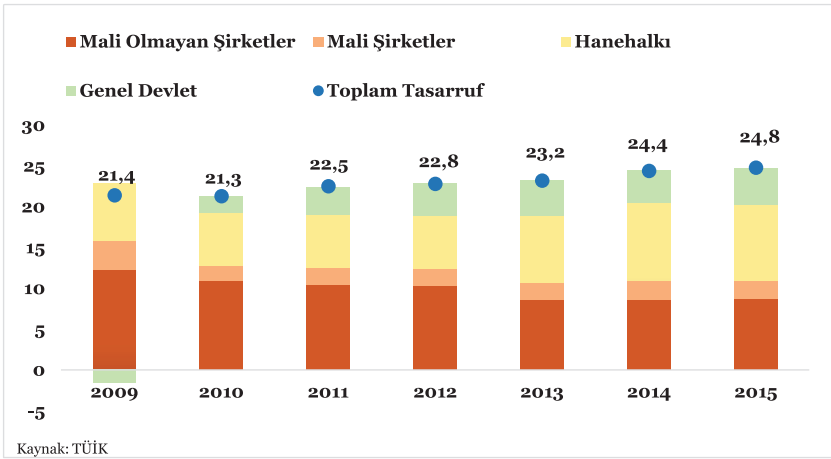
etkisiyle, 2017 yılının Ocak-Temmuz döneminde ithalat, bir önceki yılın aynı dönemine göre yüzde 13,5 oranında artış kaydetmiş ve 129,8 milyar dolar olarak gerçekleşmiştir. Yılın kalan döneminde de ithalat artışının devam etmesi beklenmektedir. Uluslararası petrol fiyatlarında görülen artışın yanı sıra ithalat fiyatlarının yükselme eğilimine girmesi, ithalattaki artışı etkileyen diğer temel faktörlerdir.

Yurtiçi Tasarruflar

43. Yurtiçi tasarruflardaki artış eğilimi sürmektedir.

Toplam yurtiçi tasarruf oranı, 2009-2015 yılları arasında ortalama yüzde 23 olarak gerçekleşmiştir. 2015 yılında yurtiçi tasarrufların 8,7 puanı mali olmayan şirketler; 2,2 puanı mali şirketler; 4,4 puanı genel devlet ve 9,4 puanı hanehalkı ve hanehalkına hizmet eden kâr amacı olmayan kuruluşlar tarafından gerçekleştirilmiştir (Grafik 12).

Grafik 12. Yurtiçi Tasarruf Oranları (Yüzde GSYH)

44. Küresel krizi izleyen dönemde mali olmayan şirketlerin tasarruf oranları gerilerken, hanehalkı tasarrufları artmıştır. Hanehalkının kullanılabilir gelirleri içindeki tasarrufların oranı 2009 yılında yüzde 10,1 iken 2015 yılında yüzde 13,5 olmuştur.

Kamu Maliyesi

45. 2016 yılında genel devlet açığı GSYH'ya oranla 1,2 puan artarak yüzde 1,3 olmuştur. Genel devlet dengesinde görülen bozulmanın kaynağı bir önceki yıla göre 0,5 puanlık gelir artışına karşın, 1,1 puanı cari giderlerde, 0,6 puanı transfer harcamalarında görülen toplam 1,7 puanlık harcama artışıdır. 2016 yılında yaşanan menfur darbe girişiminin ekonomi üzerinde yarattığı risklerin ve ekonomik durgunluğun önüne geçmek amacıyla alınan mali tedbirlerin de etkisiyle 2017 yılı genel devlet açığının yüzde 2,4 olması beklenmektedir.

46. Genel devlet harcama ve gelirlerinde azalma olması beklenmektedir. 2017 yılında istihdamı ve üretimi artırmaya, sektörel gelişmeyi desteklemeye ve krediye erişimi kolaylaştırmaya yönelik politikalar sonucunda ortaya çıkan harcama artışlarına karşın cari giderlerde düşüş beklenmektedir. Bunun sonucunda genel devlet harcamalarının bir önceki yıla göre 0,3 puan azalarak yüzde 35,8 olacağı öngörülmektedir. Genel devlet gelirlerinin ise yapılandırma uygulamalarının 2016 yılında yüksek baz etkisi yaratması ve 2017 yılında ekonomiyi canlandırmak amacıyla yapılan geçici vergi indirimleri ile bazı vergi dışı gelir kalemlerinde görülen düşüş nedeniyle bir önceki yıla göre 1,4 puan azalarak yüzde 33,3 olması beklenmektedir.

47. Kamu kesimi, 2016 yılında GSYH'ya oranla yüzde 1 açık vermiştir. 2017 yılında ise kamu kesimi borçlanma gereğinin yüzde 2,4 olacağı tahmin edilmektedir. Program tanımlı kamu kesimi dengesi ise 2016 yılında yüzde 0,6 açık vermiştir. 2017 yılında program tanımlı faiz dışı açığının yüzde 1,5 olacağı tahmin edilmektedir.

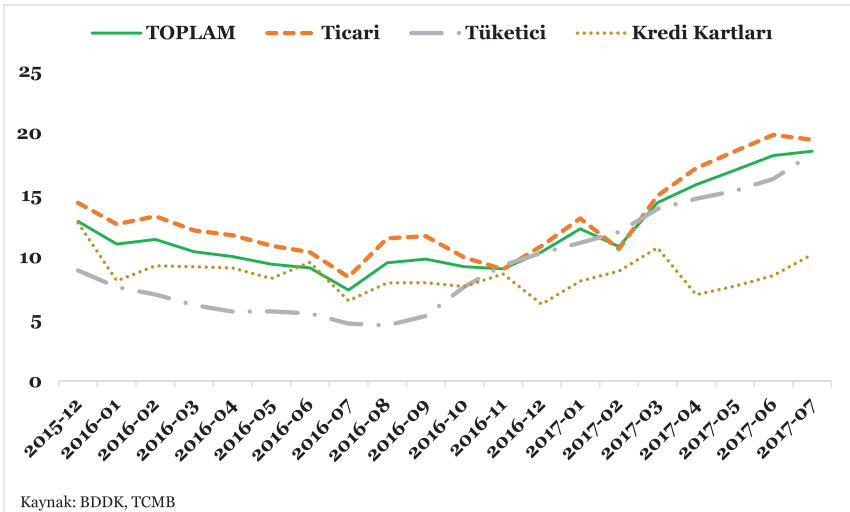
48. Merkezi yönetim bütçesi 2016 yılında GSYH'nin yüzde 1,1'i oranında açık vermiştir. 2017 yılında ise bütçe gelirlerinde beklenen 1,1 puanlık düşüşle birlikte, açığın yüzde 2'ye yükseleceği öngörülmektedir. 2016 yılının ikinci yarısından itibaren ekonomiyi canlandırmaya hayata geçirilen yönelik vergi teşvikleri, yapılandırma gelirleri ve vergi dışı gelirlerde görülen gelişmeler merkezi yönetim bütçe gelirlerindeki düşüşte etkili olmuştur.

49. AB tanımlı genel yönetim borç stokunda sınırlı bir artış gözlenmekle birlikte, mevcut seviyeler Maastricht kriterinin oldukça altındadır. 2015 yılında GSYH'ya oranla yüzde 27,5 ile en düşük seviyesine inen AB tanımlı genel yönetim borç stoku 2016 yılında yüzde 28,1 olarak gerçekleşmiştir. 2017 yılında bu oranın yüzde 28,5 olması beklenmektedir.

Kredi Gelişimi

50. 2017 yılı Temmuz ayı itibarıyla kur etkisinden arındırılmış toplam kredi büyüme oranı yüzde 18,5 ile uzun dönem ortalamalarının üzerinde seyretmiştir. Tüketici kredilerinde makroihtiyati tedbirlerin esnetilmesi ve konut faiz oranlarının görece düşük seyretmesi nedeniyle 2016 yılının üçüncü çeyreğinden itibaren artış eğilimine giren toplam krediler, 2017 yılının ilk yarısı boyunca da ticari krediler kaynaklı olarak artmaya devam etmiştir. Kredilerdeki büyümenin önümüzdeki dönemde ılımlı bir patikada devam edeceği değerlendirilmektedir (Grafik 13).

Grafik 13. Kredi Büyümesi (Kur Etkisinden Arındırılmış, Yıllık Yüzde Değişim)

51. Tahsili Gecikmiş Alacaklar (TGA) oranı 2017 yılının ilk yedi ayında yüzde 3 seviyesinin biraz üzerinde istikrar kazanmıştır. 2014 yılından bu yana artış eğiliminde olan KOBİ’lerdeki TGA oranı da Hazine destekli KGF kefaletiyle kullandırılan kredilerin etkisiyle yüzde 5’in altına gerilemiştir. KGF kefaletli kredi kullandırımından olumlu yönde etkilenen diğer göstergeler ise kredi riskinin azalması nedeniyle Sermaye Yeterlilik Rasyosu (SYR) ve finansal koşullardaki sıkılığın azalmasına bağlı olarak da karlılık olmuştur. 2017 yılı Temmuz ayı itibarıyla, SYR yüzde 17 ile 2013 yılı Nisan ayından bu yana en yüksek seviyesine ulaşmıştır. Özkaynak kârlılığı ise 2017 yılı ilk yedi ayında bir önceki yılın aynı dönemine göre yüzde 8,7’den yüzde 9,5’e yükselmiştir.

III. TEMEL AMAÇ

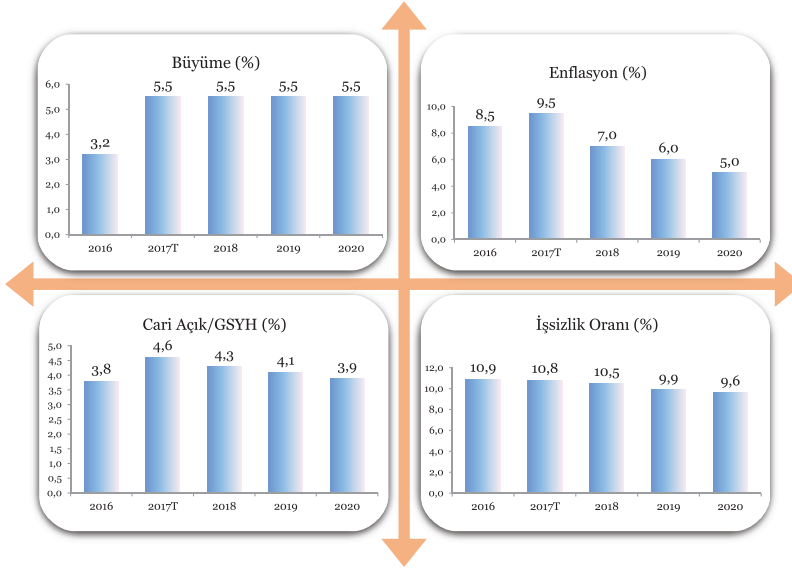
52. OVP'nin temel amacı makroekonomik istikrarın korunması, beşeri sermaye ve işgücü kalitesinin artırılması, yüksek katma değerli üretimin yaygınlaştırılması, iş ve yatırım ortamının iyileştirilmesi ve kamuda kurumsal kalitenin artırılması yoluyla büyümenin hızlandırılması, istihdamın artırılması ve gelir dağılımının iyileştirilmesidir.

53. Bu çerçevede; enflasyonun düşürülmesi, mali disiplinin sürdürülmesi ve cari dengenin iyileştirilmesi, eğitim kalitesinin yükseltilmesi, işgücünün beceri ve üretkenliğinin artırılması, işgücü piyasasının daha esnek hale getirilmesi, yeniliğe dayalı yüksek katma değerli üretim ve ihracatın artırılması, iş ve yatırım süreçlerinin kolaylaştırılması, iş ve ticaret uyumsuzluklarında hukuki öngörülebilirliğin artırılması ve kamuda kurumsal kapasitenin güçlendirilmesine yönelik yapısal reformların gerçekleştirilmesi önem arz etmektedir.

IV. MAKROEKONOMİK HEDEFLER

54. OVP kapsamında; büyüme, enflasyon, ödemeler dengesi, istihdam ve kamu maliyesi alanlarında somut makroekonomik hedefler belirlenmiştir.

Grafik 14. Makroekonomik Hedefler

Büyüme

55. Orta vadede Türkiye ekonomisinde nitelikli istihdam oluşturan, enflasyon ve cari açık yaratmayan, ağırlıklı olarak yurtiçi tasarruflar ve doğrudan yabancı yatırımlarla finanse edilen, yatırım ve ihracata dayalı bir büyüme yapısı hedeflenmektedir. Program döneminde büyümeyi sürükleyici politikalarla beraber, toplam faktör verimliliğinin katkısının artırılması, daha fazla ve daha iyi işler yaratılması ve işgücünün nicelik ve niteliğinin yükseltilmesi suretiyle daha dengeli bir yüksek büyüme yapısına ulaşılması beklenmektedir.

56. Program döneminde üretken alanlara yönelik yatırımlarla desteklenen, verimlilik artışına dayalı bir büyüme stratejisiyle her yıl yüzde 5,5 oranında büyüme hedeflenmektedir. Öngörülen verimlilik artışının özel kesim yatırımları ve yapısal reformlarla sağlanması beklenmektedir.

57. 2018 yılında büyüme hedefine ulaşılmasında;

- ✓ Üretim sektörleri yoluyla büyümeye hizmetler sektörünün 3,4 puan, sanayi sektörünün 1,1 puan ve tarım sektörünün 0,3 puan katkı vereceği beklenmektedir.
- ✓ Toplam talep açısından büyümeye toplam tüketimin 2,9 puan, sabit sermaye yatırımlarının 1,6 puan katkı vereceği; 2017 yılına göre net mal ve hizmet ihracatının katkısında ise nispi bir gerileme olacağı tahmin edilmektedir.
- ✓ Turizm sektöründe canlanmanın büyümeye daha fazla katkı vermesi beklenmektedir.

58. 2019 ve 2020 yıllarında hedeflenen büyüme oranlarına ortalama olarak;

- ✓ Hizmetler sektörünün 3,5 puan, sanayi sektörünün 1,2 puan ve tarım sektörünün 0,3 puan katkı vermeleri beklenmektedir.
- ✓ Toplam talep açısından büyümeye toplam tüketimin 3,1 puan, toplam sabit sermaye yatırımlarının 1,7 puan ve net ihracatın 0,7 puan katkı vermesi beklenmektedir.

İstihdam

59. İşsizlik oranının OVP döneminde tedricen azalması ve 2020 yılı sonunda yüzde 9,6 olarak gerçekleşmesi beklenmektedir. Program döneminde temel olarak katılma oranlarının yüksek olduğu işgücü piyasasında nitelikli istihdam imkânları oluşturulması ve bu imkânlarla işgücünün niteliği ile piyasanın taleplerinin uyumunun sağlanması hedeflenmektedir. Oluşturulan nitelikli ilave istihdamın orta vadede dönüştürücü bir kapasite ve etki oluşturarak üretimde katma değeri yeniden artırması beklenmektedir. Bu kapsamda;

- ✓ İşgücüne katılma oranının Program döneminde artarak 2020 yılında yüzde 54,7 olması beklenmektedir.

- ✓ İstihdam oranının OVP dönemi boyunca ekonomik aktivitedeki gelişmelere paralel olarak artması ve yüzde 49,5'e ulaşması hedeflenmektedir. Böylece dönem sonunda istihdam edilen kişi sayısının 31 milyon 369 bin kişiye ulaşması beklenmektedir.
- ✓ Bu dönemde tarım dışı istihdamın büyüme esnekliğinin uzun dönemli eğilimlerine yakın olarak gerçekleşmeye devam edeceği tahmin edilmektedir.
- ✓ Tarım istihdamının ise söz konusu dönemde ortalama yüzde 0,9 daralacağı ve dönem sonunda istihdam içerisindeki oranının 2017 yılındaki yüzde 18,8'lik seviyesinden 2020 yılında yüzde 16,4'e gerileyeceği tahmin edilmektedir.

Enflasyon

60. Program döneminde mali disiplinin ve enflasyonu düşürmeye odaklı para politikasının sürdürülmesiyle enflasyonun yüzde 5 düzeyine yakınsaması hedeflenmektedir. Bu hedefe ulaşılmasında yönetilen/ yönlendirilen fiyatlar ile vergi ayarlamalarının enflasyon hedefleri ile uyumunun gözetileceği ve para politikasındaki temkinli duruşun devam edeceği varsayılmaktadır. Bu kapsamda;

- ✓ 2018 yılında TÜFE yıllık artış hızının yüzde 7 olacağı tahmin edilmektedir.
- ✓ Gıda fiyatları yıllık ortalama artış hızının yüzde 8 olarak gerçekleşmesi öngörülmektedir.
- ✓ Enerji fiyatlarında sınırlı bir artış öngörülmekte ve Brent petrol varil fiyatının yıllık ortalama 54,5 dolar olacağı tahmin edilmektedir.
- ✓ Türk lirası cinsinden ithalat fiyatlarındaki görece istikrarlı seyrin enflasyondaki düşüşü desteklemesi beklenmektedir.

Ödemeler Dengesi

61. Program döneminde uygulanacak politikalar ve hayata geçirilecek tedbirlerle ekonominin üretim ve ticaret yapısının mal ve hizmet ihracatının lehine dönüşmesi hedeflenmektedir. Bu çerçevede, ekonomik

aktivitenin artırılmasına yönelik desteklerin verimli ve sürdürülebilir büyüme sağlayacak alanlara yöneltilmesi, yüksek teknolojili ihracatın artırılması, ithal girdilere olan bağımlılığın azaltılmasına devam edilmesi ve turizmde potansiyel gelir seviyesine yakınsama kaydedilmesi öngörülmektedir. Bu kapsamda;

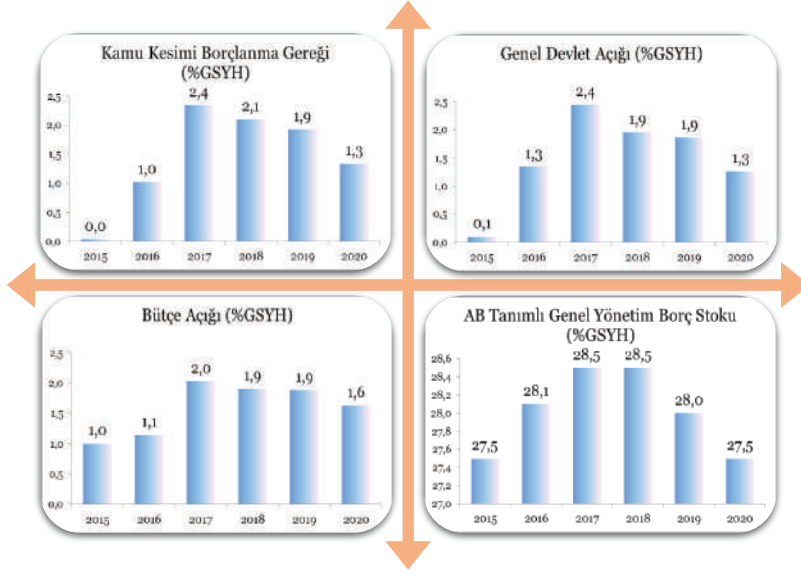
- ✓ Cari açığın milli gelire oranının 2018 yılında yüzde 4,3 olarak gerçekleşmesi ve 2020 yılı sonunda yüzde 3,9 seviyesine gerilemesi beklenmektedir. Bu tahminde kaynakların yüksek katma değerli alanlara yönlendirileceği, ticaret ortaklarındaki canlanmanın istikrarlı hale geleceği ve küresel ticarete yönelik engellerin azalacağı varsayılmaktadır.
- ✓ 2018 yılında 169 milyar dolar olması hedeflenen ihracatın Program dönemi sonunda 195 milyar dolara; 237 milyar dolar olması beklenen ithalatın ise 272 milyar dolara ulaşacağı,
- ✓ Program dönemi boyunca yıllık ortalamada reel olarak ihracatın yüzde 5,8; ithalatın ise yüzde 4,7 oranında artacağı,
- ✓ Yurtiçi ve yenilenebilir kaynakların kullanımının artması ve petrol fiyatlarında makul artışların kaydedilmesine bağlı olarak enerji ithalatının 2018 yılında 42 milyar dolar, dönem sonunda ise 49 milyar dolar seviyesinde gerçekleşeceği,
- ✓ Küresel güvenlik algısının iyileşmesi ve sektöre sağlanan desteklerin olumlu etkilerinin devam etmesi beklentisiyle 2018 yılında 23 milyar dolar olması beklenen seyahat gelirlerinin, Program dönemi sonunda 29 milyar dolara ulaşacağı tahmin edilmektedir.

Kamu Maliyesi

62. Program döneminde kamu harcama ve gelirlerinin milli gelir içindeki payının sınırlandırılması, etkinliğinin artırılması, kamu gelirleri içinde vergi gelirlerinin payının artırılması suretiyle sağlıklı ve sürekli kaynaklardan kamu geliri elde edilmesi ve kamu kesimi borçlanma gereğinin kontrol altında tutulması hedeflenmektedir. OVP döneminde maliye politikası; para politikası hedefleri ile uyumu da

gözeterek şekilde ülkemizin büyüme potansiyelinin artırılmasına, ekonomik istikrarın korunmasına, cari açığın sürdürülebilir seviyede tutulmasına, yurtiçi tasarrufların ve yatırımların teşvikine katkı verecek şekilde uygulanacaktır.

Grafik 15. Kamu Maliyesi Hedefleri

- ✓ 2018 yılı sonunda GSYH'ya oran olarak yüzde 1,9 olması öngörülen genel devlet açığının, 2020 yılında yüzde 1,3'e gerilemesi hedeflenmektedir.
- ✓ Genel devlet toplam harcama ve gelirlerinin GSYH'ya oranlarının, 2018 yılındaki sırasıyla yüzde 34,8 ve yüzde 32,8 olan seviyelerinden, Program dönemi sonunda kademeli bir azalışla yüzde 32,7 ve yüzde 31,5 seviyelerine gerileyeceği öngörülmektedir.
- ✓ 2018 yılı sonunda GSYH'ya oran olarak yüzde 2,1 olması öngörülen kamu kesimi borçlanma gereğinin, 2020 yılında yüzde 1,3'e gerilemesi hedeflenmektedir.

- ✓ 2018 yılında GSYH'ya oran olarak yüzde 1 açık vermesi öngörülen program tanımlı kamu kesimi dengesinin, dönem sonunda yüzde 0,2 fazla vermesi hedeflenmektedir.
- ✓ 2018 yılında GSYH'ya oranla yüzde 1,9 olması öngörülen merkezi yönetim bütçe açığının, Program dönemi sonunda yüzde 1,6'ya düşmesi hedeflenmektedir.
- ✓ 2018 yılında, GSYH'ya oran olarak yüzde 24,8 olması beklenen toplam vergi yükünün tedrici bir azalışla Program dönemi sonunda yüzde 24'e gerileyeceği öngörülmektedir.
- ✓ GSYH'ya oranla, 2018 yılında yüzde 28,5 olarak gerçekleşmesi beklenen AB tanımlı genel yönetim borç stokunun Program dönemi sonunda yüzde 27,5'e düşeceği öngörülmektedir.

V. BÜYÜME VE İSTİHDAM ÖNCELİKLİ POLİTİKA VE TEDBİRLER

63. Türkiye ekonomisinde 2010-2015 döneminde özellikle yatırımlara dayalı yüksek bir büyüme hızı sağlanmış olmakla birlikte bu büyümenin kalıcı olması, ekonominin üretim ve istihdam yönünden potansiyelinin artırılmasına bağlıdır.

✓ **Önümüzdeki dönemde de yüksek büyüme oranlarına ulaşılması ve büyümenin kalitesinin artırılması amacıyla;**

- Enflasyonun düşük tek haneli seviyelerde sürdürülmesi,
- Cari açığın sürdürülebilir seviyelerde tutulması,
- Yurtiçi tasarrufların ve yatırımların daha da artırılması,
- Kaynak tahsislerinin imalat sanayiine yönlendirilmesi,
- İhracatın niteliğinin artırılması,
- Üretim altyapısının ve teknoloji seviyesinin yükseltilmesi,
- İşgücünün kalitesinin ve işgücü piyasasının esnekliğinin artırılması önem arz etmektedir.

✓ **Program döneminde istikrarlı ve yüksek hızda büyüyen bir ekonomik yapı için;**

- Makroekonomik istikrarın korunması,
- Nitelikli istihdam oluşturulması,
- Yüksek katma değerli üretimin artırılması,
- Özel sektör yatırımları için uygun ortamın geliştirilmesi ve iş yapma kolaylığının artırılması,
- Özel sektöre destek olacak şekilde kamuda kurumsal kalitenin artırılması hedeflenmektedir.

64. Bu çerçevede, OVP'nin temel odağında, büyüme ve istihdamı destekleyen 5 öncelikli politika alanı yer almaktadır (Şekil 1).

Şekil 1. OVP'nin Öncelikli Politika Alanları

I. MAKROEKONOMİK İSTİKRARIN SÜRDÜRÜLMESİ

65. Sürdürülebilir yüksek bir büyüme ve sağlıklı bir istihdam yapısının oluşması için Türkiye ekonomisinin güçlü kamu finansman dengesi ile finansal istikrarının korunması, kalıcı fiyat istikrarının sağlanması ve dış dengenin yönetilebilir seviyelerde tutulmasıyla dışsal şoklara karşı kırılganlığın asgari seviyelere indirilmesi temel önceliklerdir.

1.Fiyat İstikrarı

66. Enflasyonun orta vadede yüzde 5 düzeyine düşürülmesi amaçlanmaktadır. Fiyat istikrarını desteklemek amacıyla enflasyon beklentilerinin yönetimine öncelik verilecek, mali disiplin sürdürülecek, para ve maliye politikalarının eşgüdümü güçlendirilecektir. Merkez Bankası fiyat istikrarı temel amacı doğrultusunda elindeki bütün araçları kullanmaya devam edecektir. Fiyat istikrarı ile çelişmemek kaydıyla büyüme ve istihdam politikaları desteklenecektir. Enflasyon hedeflemesi temel para politikası rejimi olarak korunacak, enflasyon hedefleri, Hükümet ve Merkez Bankası tarafından üç yıllık vadede belirlenmeye devam edilecektir. Enflasyon, hedeflerle uyumlu bir patikaya ininceye kadar para politikasında sıkı duruş devam edecektir.

67. Temel para politikası aracı olarak kısa vadeli faiz oranlarının yanı sıra zorunlu karşılık oranları ile Türk lirası ve döviz cinsi likidite uygulamaları da kullanılmaya devam edilecektir. Dalgalı döviz kuru rejimi uygulaması sürdürülecektir.

- ✓ Döviz piyasaları yakından takip edilecek, gerektiğinde dengeleyici döviz likiditesi araçları kullanılmaya devam edilecektir.
- ✓ Fiyat istikrarını desteklemek ve döviz kuru kaynaklı olası oynaklıkların makro-finance istikrara etkilerini sınırlamak üzere sözleşmelerde Türk lirasının kullanımı özendirilecek, firmaların döviz kuru riskini daha etkin bir şekilde yönetebilmeleri için gerekli mekanizma ve teşvikler oluşturulacaktır.

- ✓ İhracat reeskont kredileri aracılığıyla rezerv biriktirilmeye devam edilecektir.
- ✓ Enflasyonda katılığa neden olan yapısal unsurların belirlenmesi ve giderilmesine katkıda bulunmak amacıyla, kamu tarafından yönetilen/yönlendirilen fiyatlar ve vergi ayarlamalarının enflasyon tahmin ve hedefleri ile uyum düzeyi artırılacaktır.
- ✓ Gıda enflasyonunda yüksek seviyenin yanı sıra aşırı oynaklığa sebep olan sorunları çözmeyi amaçlayan Gıda ve Tarımsal Ürün Piyasaları İzleme ve Değerlendirme Komitesi kararları hızla hayata geçirilmeye devam edilecektir. Bu kapsamda;
 - Üretimden son tüketiciye kadar olan tedarik zincirine ilişkin kayıt sistemi güçlendirilecektir.
 - TMO'nun fiziksel depolama faaliyetleri sonlandırılacak ve bu kapasite lisanslı depoculuk sistemine devredilecektir.
 - Lisanslı depoculuğun yaygınlaştırılması için yasal ve kurumsal düzenlemelere devam edilecektir.
 - Yaş meyve-sebze tedarik zincirinde maddi kayba neden olan fire oranlarını en aza indirmek ve lojistik süreçlerinin genel kalitesini artırmak amacıyla tarladan tüketiciye soğuk zincir yatırımları desteklenecektir.
 - Tarım ürünlerinin paketlenmesi, perakende satış noktalarına sevk edilmesi ve perakende satış noktalarında sergilenmesi hususlarında belirlenen uluslararası standartlara tam uyum sağlanacaktır.
 - Tedarik zincirinin kritik noktalarından biri olan toptancı hallerinin daha etkin çalıştırılmasına ve modernizasyonuna yönelik yasal çalışmalar tamamlanacaktır.

2.Kamuda Mali Sürdürülebilirlik

68. Kamu maliyesinin güçlü yapısının korunması temel amaçtır. Kamu mali yönetiminde gerçekleştirilen yapısal reformlar ve titizlikle gözetilen mali disiplin sonucunda Türk kamu maliyesi, gerek yurtiçi ekonomik aktivite üzerindeki yapıcı etkileri gerekse

yabancı yatırımcıların karar alma süreçlerinde oynadığı olumlu rol bakımından Türkiye ekonomisinin en güçlü yönlerinden birisi haline gelmiştir.

69. Program döneminde mali disipline kararlılıkla devam edilecektir. Gerek bütçe dengesi gerek faiz dışı dengede 2015 yılına göre ortaya çıkan genişlemenin tersine çevrilmesi için önemli yapısal düzenlemeler ve tedbirler hayata geçirilecektir.

70. Mali disiplinin kararlılıkla sürdürülmesi amacıyla kamu harcamalarının sınırlandırılması, etkinliğinin artırılması ve kamuda cari harcamalarda tasarruf sağlanması ön plana çıkan temel stratejiler olacaktır. Vergi gelirleri ve dolaysız vergilerin toplam vergi gelirleri içerisindeki payı artırılacaktır. Özelleştirme uygulamalarına Program döneminde de devam edilecektir.

2.1. Harcamalarda etkinliğin artırılması:

- ✓ Etki analizleri sonucunda verimli olmadığı belirlenen harcama programları kaldırılacaktır.
- ✓ Bütçede yeni harcama programlarının oluşturulması sınırlandırılacak ve yeni programlara tüm mali yükleriyle birlikte değerlendirilerek karar verilecektir.
- ✓ Süreklilik arz etmeyen gelirlerle kalıcı mahiyette harcama programları yaratılması önlenecektir.
- ✓ Cari harcamalardaki artış hızı yatırım harcamaları ile eşgüdüm halinde kontrol altında tutulacaktır.
- ✓ Mal ve hizmet alımı giderlerinde yapılabilecek tasarruflar belirlenecek, bunlara yönelik ödeneklerin belirlenmesinde sıfır tabanlı bütçe ilkesi kullanılacaktır.
- ✓ Kiralamalar ve hizmet alımları başta olmak üzere artış eğilimi yüksek olan kamu harcamalarına ilişkin esaslar gözden geçirilecek, ihtiyaca uygunluk, maliyet ve etkinlik analizleri yapılacaktır.
- ✓ Kamu kurumlarında taşıt kullanımında maliyet etkinlik analizleri yapılarak tasarruf sağlamaya yönelik gerekli tüm tedbirler alınacaktır.

- ✓ Çok zorunlu haller dışında kamu hizmet binası yapımına izin verilmeyecek, mevcut binaların ekonomik ömürlerini ve kullanım verimliliğini artıracak standartlar getirilecektir.
- ✓ Sağlık hizmetlerinde etkinliğin artırılması amacıyla sağlık hizmet sunucularına ilişkin bilgilendirme ve denetim faaliyetleri yaygınlaştırılacaktır.
- ✓ Sosyal yardım harcamaları, etkinlik ve verimlilik temelinde etkileri de dikkate alınarak gözden geçirilecek, mükerrer kullanım önlenecek, denetim faaliyetleri artırılarak kurumlar arası koordinasyon güçlendirilecektir.
- ✓ Mahalli idarelerin harcamalarının kalitesinin artırılmasını teminen, harcama disiplinine yönelik düzenlemeler hayata geçirilecektir.
- ✓ Kamulaştırma mevzuatı gözden geçirilerek kamulaştırma harcamaları etkinleştirilecektir. Bu kapsamda;
 - Öncelikle arazi toplulaştırma yöntemi devreye sokularak maliyet azaltılacak, bunun yeterli olmaması durumunda sınırlı hallerde kamulaştırmaya gidilecektir.
 - Yüksek maliyetli kamulaştırmalardan kaçınılacak şekilde proje tasarımları gözden geçirilecek, yatırım yeri veya güzergâh seçiminde alternatifler dikkate alınacaktır.
 - Çok zorunlu haller dışında acele kamulaştırma uygulaması yapılmayacaktır.

2.2. Kamu yatırımlarında etkinlik:

- ✓ Kamu yatırımlarının özel sektörün yenilikçi ve üretken yatırımlarını ve ticareti destekleyecek, vatandaşlarımızın yaşam kalitesini artıracak nitelikteki öncelikli altyapı alanlarına yönlendirilmesine devam edilecektir. Bu kapsamda yatırım ödeneklerinin tahsisinde;
 - Yük trafiğine hizmet eden bölünmüş yol, liman ve demiryolu yatırımları,
 - Öncelikli yük merkezlerine demiryolu iltisak hattı yatırımları,

- Ulaştırma modları arasında sürekliliği ve verimliliği sağlayacak acil bağlantılar,
 - Tarımsal üretimi artırıcı sulama, arazi toplulaştırma, tarla içi geliştirme yatırımları,
 - Sanayi üretimini destekleyici nitelikte maden ve hammadde arama yatırımları,
 - Verimliliği artırıcı e-devlet altyapısı yatırımları,
 - Üretim kayıplarını önleyecek olan afetlere hazırlık yatırımları,
 - Beşeri sermayenin iyileştirilmesine yönelik eğitim ve sağlık altyapı yatırımları,
 - Teknolojik kapasite ve kabiliyetleri artıracak Ar-Ge altyapı yatırımları öncelikli alanlar olarak değerlendirilecektir.
- ✓ Kamu yatırımlarının finansmanında bütçe kaynaklarının yanısıra Kamu-Özel İşbirliği (KÖİ) modelinin kullanımı mevcut tecrübeler de dikkate alınarak geliştirilecektir.
- Modelin uygulandığı sektörlerin kapsamı, dünyadaki uygulamalar da dikkate alınarak genişletilecektir.
 - Yap-İşlet-Devret (YİD) modeli dışındaki KÖİ modellerinin de kullanılmasına imkân verilecektir.
 - Taraflar üzerindeki riski azaltmak ve maliyetleri düşürmek amacıyla uygulama öncesi hazırlık sürecinin (planlama, etüt, ihale, sözleşme vb.) kalitesini artıracak tedbirler alınacaktır.
 - Uygulama esasları uluslararası standartlar dikkate alınarak yeniden düzenlenecektir.
 - Kamu kuruluşlarının KÖİ modeliyle proje planlama, finansman, ihale ve sözleşme yönetimi konularında kapasitelerini artıracak eğitim programları düzenlenecektir.

2.3. Kamu gelirlerinin kalitesinin artırılması:

- ✓ Vergisel düzenlemelere ekonomik, sosyal ve mali etkileriyle birlikte yapılacak değerlendirmeler sonucunda karar verilecektir.

- ✓ Gelir Vergisi Kanunu, Kurumlar Vergisi Kanunu, Vergi Usul Kanunu ve Katma Değer Vergisi Kanunu yatırımı, üretimi, istihdamı, ihracatı, verimliliği ve rekabetçiliği artıracak şekilde reforma tabi tutulacaktır.
- ✓ Vergiye gönüllü uyumu teşvik eden, mükellef hizmetlerini artıran ve vatandaşa güveni esas alan bir hizmet anlayışı içinde yeni vergi uygulamaları hayata geçirilecektir.
- ✓ Vergilemede teknolojik imkânlardan daha fazla faydalanılacak, vergi kayıp ve kaçagını önlemek amacıyla yeni bir risk analiz merkezi kurulacaktır.
- ✓ Vergi ve prim alacaklarına yönelik tahsilat sisteminin etkinliği, kurumlar arası işbirliği geliştirilerek ve karşılaşılan sorunlar giderilerek artırılacaktır.
- ✓ Vergi iade sisteminin etkinliği, üretim ve büyümeyi teşvik edici şekilde ve mükellef odaklı bir yaklaşımla artırılacaktır.
- ✓ Yüksek vergilendirmenin ekonomik aktiviteleri dışladığı/kayıt dışılığa ittiği alanlarda vergi yükünün düşürülmesine yönelik çalışma yapılacaktır.
- ✓ Mahalli idarelerin özgelirlerini artıracak tedbirler alınacaktır.
- ✓ Emlak vergisi sistemi yeniden düzenlenecektir.

2.4. Verimsiz kullanılan veya atıl kamu varlıklarının değerlendirilmesi:

- ✓ Belediye mücavir alan sınırları içerisinde olup plansız alanda kalan veya planda tarımsal amaca ayrılan Hazineye ait tarım arazilerinin satışına imkân sağlanacaktır.
- ✓ Hazine taşınmazlarının hak lehtar ve kiracılarına doğrudan satışa cazip hale getirilecektir.
- ✓ Hazine taşınmazlarının yatırımların teşviki amaçlı arz edilmesine hız verilecektir.
- ✓ Değerli kamu arazileri üzerinde kamu hizmet binaları yapılmayacak, bu alanlar ekonomiye kazandırılarak gelir elde edilecektir.

- ✓ Tescil harici alanlar Hazine adına tescil edilerek ekonomiye kazandırılacaktır.
- ✓ Atıl durumdaki tahsisli taşınmazlar kiralanacaktır.
- ✓ Kamu konutları ve sosyal tesisler ekonomiye kazandırılacaktır.

2.5. Kamu mali sisteminin kurumsal yapısının güçlendirilmesi:

- ✓ Kalkınma Planı başta olmak üzere üst politika belgeleri ile stratejik plan ve performans programı hazırlama süreçleri arasındaki uyum artırılacaktır.
- ✓ Kamu kaynaklarının kullanımının etkinliğini takip etmeyi kolaylaştıracak program bazlı performans bütçelemeye ilişkin çalışmalar sonuçlandırılacaktır.
- ✓ Kamu mali istatistiklerinin kapsamı ve hazırlanma yöntemi gözden geçirilecek, istatistikler detaylı ve periyodik olarak kamuoyuyla paylaşılacaktır.
- ✓ Bütünleşik kamu mali yönetim bilişim sistemine ilişkin çalışmalar tamamlanacaktır.
- ✓ Kamu döner sermaye kuruluşlarının açık, şeffaf ve hesap verebilir bir idari ve mali yapıda çalışmalarını sağlayacak döner sermaye reformu gerçekleştirilecektir.
- ✓ Kurumlar arası veri paylaşımının ve işbirliğinin, gönüllü uyumun ve toplumsal farkındalığın artırılması ve denetim mekanizmasının güçlendirilmesi yoluyla vergi kaybının yüksek olduğu alanlar önceliklendirilerek kayıt dışılıkla mücadele sürdürülecektir.
- ✓ Vergi harcamaları, vergi türlerine göre sınıflandırmanın yanı sıra farklı sınıflandırmaları da içerecek şekilde detaylandırılacak ve yıllık olarak kamuoyu ile paylaşılacaktır.
- ✓ Denetim anlayışı ve kapasitesinin geliştirilmesi ile denetimin etkinliğinin artırılması amacıyla Sayıştay'ın uygulama altyapısı güçlendirilecektir.

3. Finansal Piyasalarda İstikrarın Korunması ve Yurtiçi Tasarrufların Artırılması

71. Büyümenin kalıcı ve sağlıklı kaynaklarla finansmanı açısından finansal istikrarın korunması, yurtiçi tasarrufların artırılması, finansal piyasaların sistemik risklere karşı daha dayanıklı hale getirilmesi, para ve sermaye piyasalarının derinleştirilmesi temel amaçtır.

72. Ülke ekonomisinin daha yüksek bir büyüme patikasına oturabilmesi için gerekli yatırımların ve cari dengenin güvenilir ve sürdürülebilir kaynaklarla finansmanı önem arz etmektedir. Program döneminde, mali sistemi oluşturan unsurların güçlendirilmesi, kırılganlıkların azaltılması ve sistemin düşük aracılık maliyetleriyle etkin işlemesine yönelik bir ortam sağlanması yoluyla finans piyasalarının yatırım kararlarını ve büyüme sürecini desteklemesi hedeflenmektedir.

3.1. Sistemik risklerin sınırlandırılması:

- ✓ Finansal İstikrar Komitesi, sistemik risklerin belirlenmesi, izlenmesi ve bu tür risklerin azaltılması için etkin şekilde koordinasyonu sağlamaya devam edecektir.
- ✓ Derecelendirme notlarına ilişkin veri altyapısını sağlamak üzere Merkezi Risk Kayıt Kuruluşu kurulacak ve ardından milli bir derecelendirme kuruluşu oluşturmaya yönelik çalışmalara başlanacaktır.
- ✓ Reel sektör kur riskinin azaltılması ve yönetilmesine ilişkin olarak makroihtiyati tedbirler alınacaktır.
- ✓ Reel sektörün döviz duyarlılığının ve kur riskinin daha kapsamlı ve makul bir frekans aralığında izlenmesi amacıyla reel sektör sistemik risk veri takip modeli oluşturulacaktır.
- ✓ Ticari bir alacağın ödenmemesine bağlı olarak ortaya çıkabilecek kayıpların tazmin edilmesine hizmet eden “alacak sigortası” yaygınlaştırılacaktır.
- ✓ Tek Hazine Hesabı genişletilecektir.

3.2. Finansal sistemin derinleştirilmesi ve yurtiçi tasarrufların artırılması:

- ✓ İstanbul'un önemli bir finans merkezi haline gelmesine yönelik çalışmaların hızlandırılmasını teminen İstanbul Finans Merkezi (İFM) Kanunu çıkarılacaktır.
- ✓ Emlak Bankası yeniden yapılandırılacaktır.
- ✓ Kalkınma Bankası, stratejik sanayi sektörlerinde yenilikçi ve yüksek katma değerli üretim yatırımlarına uzun vadeli fon sağlayacak şekilde yeniden yapılandırılacaktır.
- ✓ Altına dayalı tahvil/kira sertifikası ihracı hayata geçirilecektir.
- ✓ Döviz ve altına dayalı menkul kıymetler ile bunların dayanak varlıklarının tabi olduğu vergi uygulamaları gözden geçirilecektir.
- ✓ Ürün ihtisas borsalarının kuruluş ve işleyişine ilişkin mevzuat çalışmaları tamamlanacaktır.
- ✓ Metal vb. emtianın vade sonunda fiziki teslimatının da yapılabileceği organize piyasalar oluşturulacaktır.
- ✓ Sınırlı ve Süreli Şirketler ile Trust fonların yasal altyapısı hazırlanacaktır.
- ✓ Yerli ve milli ödeme sisteminin yaygınlaştırılması sağlanacaktır.
- ✓ Bireysel Emeklilik Sistemi (BES) gözden geçirilecek ve kapsamı genişletilip sistemden erken ayrılmamayı teşvik edici düzenleme yapılarak katılımcı sayısı artırılacaktır.
- ✓ Hanehalkının, borçlanma ve uzun vadeli tasarruflara dair farkındalığının geliştirilmesine yönelik bilinçlendirme programı oluşturulacaktır.
- ✓ Firmaların tasarruflarını sermaye piyasalarında değerlendirmeleri teşvik edilecektir.

3.3. Faizsiz finans sisteminin geliştirilmesi:

- ✓ Faizsiz finans piyasasının derinleştirilmesi amacıyla Faizsiz Finans Kanunu çıkarılacaktır. Bu kapsamda;
 - Faizsiz Finans Standartları Kurumu kurulacaktır.

- Faizsiz finans prensiplerine uygun kurumsal yönetim ilkeleri belirlenecektir.
- ✓ Katılım Sigortacılığının geliştirilmesine yönelik mevzuat hayata geçirilecektir.

4. Cari Denge ve Sürdürülebilirlik

73. Türkiye ekonomisinde enerji başta olmak üzere ticarete dışa bağımlı olunan sektörlerde gerçekleştirilecek yapısal iyileşmelerle birlikte cari açığın azalan bir patikada seyretmesi amaçlanmaktadır.

74. Program döneminde cari açığın azaltılmasını teminen büyümenin kalitesinin artması, ihracatın ithalata olan bağımlılığının azaltılmasına yönelik politika ve tedbirlerin devreye sokulması, turizm başta olmak üzere hizmetler ticaretinde ihracatın payının artırılması hedeflenmektedir.

75. Bu kapsamda cari açığı sürdürülebilir düzeyde tutmak için; ihracatta ürün ve pazar çeşitlendirmesine gidilmesi, yüksek katma değerli ihracatın artırılması, firmalarımızın küresel tedarik zincirlerinde daha fazla yer alması, enerjide ithalata bağımlılığın azaltılması, finansman imkânlarının iyileştirilmesi, gümrük işlemlerinin kolaylaştırılması ve lojistik hizmetlerin etkinleştirilmesi temel politika alanları olacaktır.

4.1. İhracatın artırılması:

- ✓ Yüksek teknoloji ürünlerin ihracatına yönelik destekler, sektörlerin ihtiyaçları doğrultusunda çeşitlendirilecektir.
- ✓ Mal ve hizmet ihracatına ilişkin devlet yardımlarının başvuru usulleri kolaylaştırılarak desteklerden etkin şekilde yararlanılması sağlanacaktır.
- ✓ Türk lirası ile ticaretin toplam ticaret içerisindeki payının yükseltilmesi teşvik edilecektir.
- ✓ İhracatçıların kur riskini azaltmak amacıyla İhracatta Döviz Kuru Riski Sigorta Sistemi kurulacak ve kullanımı yaygınlaştırılacaktır.
- ✓ Ekonominin ihtiyaç duyduğu uluslararası yatırımların girişinin artırılmasını teminen uluslararası doğrudan yatırım stratejisi hazırlanarak hayata geçirilecektir.

- ✓ Sektörel nitelikli uluslararası yurtiçi fuarlar desteklenerek ülkemizin dünyada önemli bir fuarcılık merkezi haline gelmesine yönelik altyapı oluşturulacaktır.
- ✓ İhracatçılarımızın yüksek navlun bedelleri sebebiyle karşılaşmış oldukları engellerin ortadan kaldırılması amacıyla yapılan çalışmalara devam edilecektir.
- ✓ Yurtdışı müteahhitlik ve müşavirlik sektörü, yurtiçi üretim ve ihracata katkı yapacak şekilde desteklenecektir.
- ✓ Uluslararası kabul gören bir helal belgelendirme ve akreditasyon altyapısı oluşturulacaktır.
- ✓ Geleneksel ürünlerin üretim ve ihracatı özel olarak desteklenecektir.
- ✓ Gümrük Birliğinin güncellenmesine yönelik resmi müzakerelere başlanacaktır.
- ✓ e-İhracat Stratejisi uygulamaya geçirilerek Türk mal ve hizmetlerinin uluslararası piyasalarda e-ihracat yoluyla yer alması sağlanacaktır.
- ✓ Müşteri bulma, lojistik ve ödeme süreçlerinin elektronik ortamda tek merkezden koordine edilmesine imkân sağlayan “Tek Noktadan İhracat” sisteminin kurulmasına yönelik çalışma yapılacaktır.
- ✓ Firmalarımızın özgün tasarımlarla yurtdışına açılmaları desteklenecektir.
- ✓ İhraç ürünlerinin hedef ülkelerde pazara girişlerini kolaylaştırmak amacıyla ihracatçıları; ülke, sektör ve ürün bazında bilgilendirecek ve yönlendirecek bir mekanizma oluşturulacaktır.
- ✓ “Türkiye Tanıtım Grubu”, ülkemiz tanıtımının sistemli, yeknesak ve güçlü bir şekilde yapılmasını teminen etkin bir şekilde çalıştırılacaktır.
- ✓ Yatırımcı büyük kamu kuruluşlarının Türk firmalarıyla yurtdışında ikili işbirlikleri geliştirerek yüklenimler üstlenmesini sağlayacak mevzuat altyapısı oluşturulacaktır.

- ✓ Hedef ve öncelikli ülkelerde yeni pazarlara açılım amacıyla kurulumu başlatılan Türkiye Ticaret Merkezleri yaygınlaştırılacaktır.
- ✓ Turizmde dönüşümü sağlamak amacıyla Turizm Stratejisi ülke ve tür çeşitliliğini artıracak şekilde yenilenecektir.
- ✓ Sağlık turizminin geliştirilmesi için kurumsal altyapı tamamlanacak, akreditasyon ve yetkilendirme süreci hızlandırılacak ve etkin çalışan fiyatlandırma ve denetim sistemi oluşturulacaktır.
- ✓ İthalattan kaynaklanan haksız rekabete karşı yerli üretimin zarar görmemesini teminen ticaret politikası önlemleri etkin bir şekilde uygulanacaktır.
- ✓ Üretilmeyen madenler ve nadir toprak elementlerinde zenginleştirme yapıp mamul ve yarı mamule dönüştürülerek maden ithalatı azaltılacaktır.

4.2. Enerjiye ithalata olan bağımlılığın azaltılması:

- ✓ Yenilenebilir enerji kaynaklarının enerji üretimindeki payı artırılacaktır.
- ✓ Yenilenebilir enerji yatırımlarında kullanılan ekipmanlarda dışa bağımlılığı azaltacak Yenilenebilir Enerji Kaynak Alanları (YEKA) uygulamasına devam edilecektir.
- ✓ Yerli kaynak rezervlerimizde artış sağlamak üzere petrol, doğalgaz, kaya gazı ve kömür aramaları artırılacaktır.
- ✓ Yerli linyitin çevreyle uyumlu bir şekilde kullanılmasına devam edilecektir.
- ✓ Ulaştırma, sanayi ve konut sektörlerinde enerjinin daha verimli kullanılmasına yönelik bir program başlatılacaktır.
- ✓ Kamu elektrik üretim santrallerinde, elektrik iletim ve dağıtım şebekelerinde verimlilik artırıcı önlemler alınacaktır.

4.3. Finansman imkânlarının iyileştirilmesi:

- ✓ Eximbank'ın ödenmiş sermayesi, ihracatı daha fazla destekleyecek şekilde artırılacaktır.

- ✓ Eximbank'ın KGF garanti imkânları ile kullanılabileceği kredi limiti artırılabilecektir.
- ✓ Eximbank, alıcı kredisi kullandırma imkânlarını artıracak ve takasa dayalı kredi işlemlerine de yönelecektir.
- ✓ Eximbank tarafından ihracat kredi sigortası uygulaması yaygınlaştırılacak ve ihracatçıların ticari bankalardan daha fazla kaynak elde etmelerine imkân sağlanacaktır.
- ✓ Eximbank, teminat mektubu dışındaki teminatlarla da kredi kullanımını yaygınlaştırarak, başta KOBİ'ler olmak üzere daha fazla firmanın Banka imkânlarından istifade etmesini sağlayacaktır.

4.4. Lojistik hizmetlerin etkinleştirilmesi:

- ✓ Sektörlerin rekabet gücünün geliştirilmesi ve uluslararası ticaretin kolaylaştırılması amacıyla lojistik hizmetler etkinleştirilecektir. Bu kapsamda;
 - Mevcut lojistik merkezlerin rehabilitasyonu sağlanacak, uluslararası standartta yeni lojistik merkezler kurulacak ve etkin işletme yönetimi tesis edilecektir.
 - Lojistik merkezlerin kamu yerine özel işletmeciler tarafından modern işletmecilik prensipleri çerçevesinde yönetilmesiyle ticaret hızlandırılacaktır.
 - Özel sektörün katılımıyla etkin bir rekabet ortamının tesisi ve maliyetlerin sürdürülebilir bir seviyeye getirilmesi amacıyla demiryolu taşımacılığına ilişkin ikincil mevzuat çalışmaları tamamlanarak hayata geçirilecektir.
 - Doğu-Batı koridorundaki demiryolu yatırımları hızlandırılacak, Kuzey-Güney koridorundaki darboğazlar giderilecektir.
 - Limanların aktarma merkezleri olmasını sağlayacak geri saha karayolu ve demiryolu bağlantıları güçlendirilecektir.
- ✓ Gümrük hizmetlerinin hızı ve kalitesi artırılabilecektir.
 - Tek Pencere Sistemi yaygınlaştırılacak ve etkinliği artırılabilecektir.

- Dış ticaretteki laboratuvar işlemleri tek havuzda (noktada) toplanacaktır.
- Liman işlemlerinin, liman ve konteyner takip mekanizmasında tek platformda güvenli bir biçimde yapılması yaygınlaştırılacaktır.
- Kara hudut kapılarında verilen gümrük hizmetlerinin hız ve etkinliği artırılacaktır.
- Ticaretin Kolaylaştırılması Danışma Noktaları oluşturularak ticaret erbabının başta gümrük hizmetleri olmak üzere bilgiye erişimi kolaylaştırılacaktır.
- Gümrük işlemleri için başvuru koşulları kolaylaştırılacak, çeşitli kurumlarca istenen ücretler azaltılacaktır.
- Gümrük kontrol süreçleri hızlandırılacak ve etkinliği artırılacaktır.

II. BEŞERİ SERMAYE VE İŞGÜCÜNÜN KALİTESİNİN ARTIRILMASI

76. Daha çok ve daha iyi işler oluşturan, teknolojik değişimlerin ve dijitalleşmenin etkilerini fırsata dönüştüren, küresel piyasalarla rekabet edebilen nitelikli bir işgücü piyasasının oluşturulması temel amaçtır.

77. Önümüzdeki dönemde eğitimde ve işgücü piyasasında uygulanacak politikalarla nüfus dinamikleri yüksek nitelikli bir işgücüne dönüştürülerek büyüme ve istihdamın artırılması sağlanacaktır.

78. Yoksulluk ve sosyal dışlanma riski altında bulunan birey ve grupların fırsatlara erişimleri kolaylaştırılarak ekonomik ve sosyal hayata katılımlarının artırılması; üretimi, istihdamı ve sürdürülebilir kalkınmayı destekleyecektir.

1. Eğitim Kalitesinin Artırılması

79. Program döneminde; öğrenciler arasındaki fırsat eşitliğinin artırılması, yönetim süreçlerinin iyileştirilmesi, öğretmen niteliklerinin artırılması, mesleki ve teknik eğitimin güçlendirilmesi ve üniversitelerin ihtisaslaşması temel amaçtır.

1.1. Fırsat eşitliğinin artırılması:

- ✓ İlköğretimde tekli eğitime geçilecektir.
- ✓ Eğitimde kademeler arası geçiş yeniden düzenlenecektir.
- ✓ Okul öncesi eğitim, beş yaş grubu çocuklar başta olmak üzere yaygınlaştırılacaktır.
- ✓ Sınıf içi öğretme uygulamalarında iyi örnekler belirlenerek paylaşıma açılacaktır.
- ✓ Eğitimde dijital içeriklerin geliştirilmesine özel önem verilmeye devam edilecek ve bu içeriklerin eğitim sürecinde kullanımı yaygınlaştırılacaktır.
- ✓ Okulların rekabetçi bir anlayışla yenilikçi projeler üretmesi için bir mekanizma geliştirilecek, bu mekanizmaya imkânları kısıtlı okulların başvurmasına öncelik verilecektir.

- ✓ Özel okul teşvik sisteminin değerlendirilmesi yapılarak daha verimli olması sağlanacaktır.
- ✓ Eğitimde özel sektörün payını artıracak ilave tedbirler alınarak özel okullaşma oranı yükseltilecektir.

1.2. Öğretmen niteliklerinin artırılması:

- ✓ Öğretmen Stratejisi hayata geçirilecek ve uygulama etkin bir şekilde takip edilecektir.
- ✓ Hizmet içi eğitim ihtiyaçları öğretmen bazında tespit edilecek ve öğretmenlerin oluşturulan hizmet içi eğitim programlarına katılması sağlanacaktır.
- ✓ Okullar ve eğitim kurumları, bölgesel koşullar, öğrenci ve velilerin sosyo-ekonomik koşulları, fiziki imkânlar ve akademik başarılar göz önünde bulundurularak öğretmenler için adaletli bir performans sistemi oluşturulacaktır.
- ✓ Öğretmen yetiştiren kurumlar, mevcut millî eğitim sistemi ile ulusal ihtiyaçlar doğrultusunda akademik ve kurumsal olarak yeniden yapılandırılacaktır.
- ✓ Öğretmenlerin ve eğitim kurumları yöneticilerinin eğitimdeki yeni gelişmeler ışığında yetiştirilmeleri için Öğretmen Akademisi kurulacaktır.

1.3. Mesleki ve teknik eğitimin güçlendirilmesi:

- ✓ Mesleki ve teknik eğitim kurumlarının yönetim yapısı ve müfredatı, iş dünyasının ihtiyaç duyduğu beceri alanlarında sektörle işbirliğini yoğunlaştıracak şekilde geliştirilecektir.
- ✓ Belirli iş sahalarında yoğunlaşmış bölgelerde mesleki ve teknik ortaöğretim kurumlarının bölgenin ihtiyaç duyduğu alanlarda ihtisaslaşması sağlanarak tematik mesleki ve teknik lise uygulaması yaygınlaştırılacaktır.

1.4. Üniversitelerin ihtisaslaşması:

- ✓ Üniversitelerin ihtisaslaşmasına yönelik programların uygulanmasına devam edilecektir.
 - Bölgesel kalkınma misyonu çerçevesinde seçilen pilot üniversiteler, ilan edilen alanlarda ihtisaslaşmaları amacıyla desteklenecektir.
 - Araştırma üniversiteleri ihtisaslaşma programı hayata geçirilecektir.
- ✓ Yükseköğretim Kalite Kurulunun teşkilatlanma çalışmaları tamamlanarak üniversitelerin eğitim kalitesini artıracak tedbirler alınacaktır.
- ✓ Üniversitelerde fonksiyon, bina, derslik ve iç mekân kalitesi bazında mekân standartları oluşturularak mekânların verimli kullanımı temin edilecektir.

1.5. Eğitim sisteminde yönetim etkinliğinin artırılması:

- ✓ Eğitim sistemini destekleyecek mahiyetteki program ve projelerin tasarımında mevcut uygulama tecrübeleri ile bu kapsamda elde edilen ayrıntılı verilerin kullanılması sağlanacaktır.
- ✓ Öğrencilerin, akademik performans açısından gelişimlerinin takip edilmesine imkân verecek milli bir araştırma projesi tasarlanacak ve uygulanacaktır.
- ✓ Okul bazlı bütçe yönetimi, okul yöneticilerinin kendilerine tahsis edilen ödenekleri okul ihtiyaçları doğrultusunda esnek bir biçimde kullanabilmelerini sağlayacak şekilde geliştirilecektir.

2. İşgücü Piyasasının Etkinleştirilmesi

80. İşgücü piyasasının etkinleştirilmesinde; dijital dönüşüm ve teknolojik değişime uyumun sağlanması, iş ve işgücü arasındaki beceri uyumunun artırılması, özel politika gerektiren grupların istihdamının artırılması ve kayıt dışı istihdam ile mücadele temel amaçtır.

2.1. Dijital dönüşüm ve teknolojik değişime uyum:

- ✓ Dijital dönüşüm ve teknolojik değişimin fırsata çevrilebilmesi ve işgücü piyasası üzerinde olabilecek olumsuz etkilerinin en aza indirilmesi amacıyla; gelecekte dönüşüm geçirecek veya yeni ortaya çıkacak sektör, meslek ve beceriler tespit edilerek işgücü piyasasının bu gelişmelere uyumu için bir strateji belirlenecektir.
- ✓ Kadınların istihdamını desteklemek için mekân ve zaman kısıtlarını azaltacak esneklikte, başta bilişim teknolojileri olmak üzere teknolojinin daha fazla kullanımına yönelik bir teşvik mekanizması geliştirilecektir.

2.2. İş ve işgücü arasındaki beceri uyumunun artırılması:

- ✓ Aktif ve pasif istihdam hizmetlerinin bireysel ihtiyaçlar doğrultusunda kişiye özel bir yaklaşımla verilmesi sağlanacaktır.
- ✓ Eğitim-İstihdam Veri Tabanı kurularak eğitim sisteminin işgücü piyasasının beklentilerine duyarlı hale getirilmesine yönelik kanıta dayalı politika uygulamaları hayata geçirilecektir.
- ✓ İş ve meslek danışmanlarının özel gruplara yönelik ihtisaslaşması sağlanacaktır.

2.3. Özel politika gerektiren grupların istihdamının artırılması:

- ✓ Kadınların iş hayatına katılımının artırılması amacıyla bakım hizmetleri desteklenecek ve buna yönelik altyapı güçlendirilecektir.
- ✓ Başta kadınlar olmak üzere özel politika gerektiren grupların istihdamını kolaylaştırmak üzere mevzuatta yer alan esnek çalışma biçimlerinin hayata geçirilmesi sağlanacaktır.
- ✓ Ne istihdamda ne eğitimde olan gençlerin profilleri belirlenerek, bu kişilerin işgücüne ve istihdama katılımlarını destekleyecek birey, aile ve toplum odaklı bütüncül bir mekanizma geliştirilecektir.

- ✓ Sosyal yardım alan çalışabilir durumdaki bireylerin üretken duruma getirilerek sürdürülebilir gelir elde edebilmelerinin sağlanması amacıyla aktif işgücü programlarından etkin bir biçimde yararlanılacaktır.
- ✓ Toplum yararına çalışma programı gözden geçirilerek etkinleştirilecektir.
- ✓ Dezavantajlı gruplar için eğitim, sağlık, istihdam ve sosyal güvenlik gibi temel hizmetlere erişilebilirlik artırılabilecektir.
- ✓ Engellilerin ekonomik ve sosyal hayata katılımlarının artırılması için sosyal ve fiziki çevre şartları iyileştirilmeye devam edilecektir.
- ✓ Kamuda alt işverenlik kapsamında çalışanlara yönelik düzenlemeler tamamlanacaktır.

2.4. Kayıt dışı istihdamın azaltılması:

- ✓ Kayıt dışı istihdamla mücadele, düzenli denetim mekanizmaları yoluyla etkinleştirilecektir.
- ✓ Mevsimlik tarım işçilerine yönelik bir izleme sistemi kurulacak ve bu işçilerin çalışma ve barınma koşulları iyileştirilecek, bu kapsamda çocuk işçiliğinin önüne geçilecektir.

III. YÜKSEK KATMA DEĞERLİ ÜRETİM

81. Rekabet gücünün artırılması ve küresel değer zincirinden daha fazla pay alınabilmesine yönelik Ar-Ge ve yenilik faaliyetlerinin özel sektör öncülüğünde artırılarak katma değere dönüştürülmesi ve bu sayede yeniliğe dayalı bir ekosistem oluşturularak araştırma sonuçlarının ticarileştirilmesi ve markalaşmış teknoloji yoğun ürünlerle ihracatın artırılması amaçlanmaktadır.

82. Program döneminde Ar-Ge ve yenilik kapasitesinin artırılmasının yanı sıra ülkemizin küresel değer zincirinin üst basamaklarına yükselmesi amacıyla bilgi ve iletişim teknolojileri, imalat sanayi ve madencilik ile tarım sektörü başta olmak üzere üretimde teknolojiye dayalı kapasitenin artırılması hedeflenmektedir.

1. Ar-Ge ve Yenilik Kapasitesinin Artırılması

- ✓ Ar-Ge ve yenilik sisteminin karar ve destek süreçleri etkinleştirilecek, kurumsal yapılar yeniden kurgulanacaktır. Bu kapsamda TÜBİTAK ve enstitüleri yeniden yapılandırılacaktır.
- ✓ Ar-Ge destek programlarına yönelik düzenli etki analizleri yapılarak programlarda gerekli iyileştirmeler yapılacaktır.
- ✓ Başta temel bilimlerde olmak üzere araştırmacı insan gücü sayısının ve niteliğinin artırılması ile yurt dışından nitelikli insan gücü çekilmesine yönelik geliştirilen program ve desteklerin etkinliği artırılacaktır.
- ✓ Ulusal ölçekli araştırma altyapılarının yeterlikleri dikkate alınarak 6550 sayılı Kanun kapsamında desteklenmesine devam edilecektir.
- ✓ Yeterli nitelikte araştırma altyapısı bulunmayan kritik alanlarda yeni araştırma altyapıları oluşturulacaktır.
- ✓ Özel Ar-Ge ve tasarım merkezleri sayısı 1.000'e çıkarılacaktır.

- ✓ Birçok sektörü dönüştürme kapasitesi olan biyoteknoloji, bilgi ve iletişim teknolojileri ile ileri malzeme teknolojisi alanlarında araştırmacı yetiştirilmesine, araştırma altyapılarının oluşturulmasına, Ar-Ge destek ve ticarileşme programlarına destek verilecektir.
- ✓ Enerji, sağlık, otomotiv, raylı sistemler, bilişim ve savunma sektörleri öncelikli olmak üzere prototip geliştirme süreçleri, teknolojik ürün yatırımları ve kümelenme çalışmaları desteklenecektir.
- ✓ Bilişim Vadisi Projesi I. Etapı hayata geçirilecektir.
- ✓ Havacılık ve uzay alanında başta Ar-Ge kapasitesi olmak üzere gerekli altyapının oluşturulması ve koordinasyonun sağlanması amacıyla Türkiye Uzay Ajansı kurulacaktır.
- ✓ Ar-Ge faaliyetlerinin ticarileşmesine ve yenilikçiliğin finansmanına katkı sağlamak amacıyla bu alana özgü kamu destek, kredi garanti ve girişim sermayesi sistemleri geliştirilecektir.
- ✓ KOBİ'lerin markalaşmaları, kurumsallaşmaları, yenilikçi iş modelleri geliştirmeleri desteklenecek ve uluslararası ihracat pazarlarına erişimleri kolaylaştırılacaktır.
- ✓ KOBİ'lerin işletme verimliliğini belgelendirmeye yönelik sistem oluşturulacak, verimliliğini artıranların teşviklerden avantajlı yararlanması sağlanacaktır.
- ✓ Bölgelerin yenilik potansiyelini ortaya çıkararak yeniliğe dayalı olarak büyümelerinin sağlanması amacıyla bölgesel yenilik stratejileri yaygınlaştırılacaktır.
- ✓ Yenilikçi iş fikrine sahip genç girişimcilerin, iş kurma ve mevcut işlerini büyütmelemleri kolaylaştırmak üzere kurulan Genç Girişimci Merkezleri yaygınlaştırılacaktır.

2. Bilgi ve İletişim Teknolojileri

83. Bilgi ve iletişim teknolojilerinin yaygın ve etkin kullanımıyla bilgi toplumuna dönüşüm sürecinin hızlandırılması temel politikadır. Bu kapsamda;

- ✓ Elektronik haberleşme sektöründe yeni nesil erişim şebekelerinin yaygınlaştırılması sağlanacaktır.
- ✓ Elektronik haberleşme sektöründe değişen teknoloji ve pazar yapısının ortaya çıkardığı ihtiyaçlar doğrultusunda mevcut düzenlemeler güncellenecektir.
- ✓ Yeni gelişen teknoloji alanlarında (e-ticaret vb.) yerel bilgi platformlarının oluşturulması desteklenecektir.
- ✓ Bilgi ve iletişim teknolojileri destekli akıllı uygulamalara (akıllı ulaşım sistemleri, binalar, kent ve enerji altyapıları vb.) geçiş hızlandırılacaktır.
- ✓ Bilgi ve iletişim teknolojileri sektöründe Ar-Ge ve yenilikçilik faaliyetleri teşvik edilecek, sektörün yurtdışına açılımı desteklenecektir.
- ✓ Yeni uydularla uydu iletişim kapasitemiz artırılacak, bu alanda yerli teknoloji geliştirme çalışmalarına hız verilecektir.
- ✓ Yazılım sektörüne yönelik Ar-Ge, yurtdışına açılım ve kümelenme destek ve yatırımlarında bulut bilişim, büyük veri, dijital oyunlar, mobil uygulamalar ve güvenlik alanlarına öncelik verilecektir.
- ✓ Bilgi ve iletişim teknolojileri sektörünün ihtiyaç duyduğu nitelikli insan kaynağının teminini sağlamak üzere yükseköğretim program yeterliliklerinde gerekli güncellemeler yapılacaktır.
- ✓ Açık kaynak kodlu yazılımların kullanımı yoluyla kamuda bilgi güvenliği ve tasarruflar artırılacaktır.
- ✓ Gerekli yasal düzenlemeler hayata geçirilerek siber güvenliğe yönelik tehditler en aza indirilecektir.
- ✓ e-Dönüşüm hızlandırılarak kamuda ve özel sektörde işlem maliyet ve süreleri düşürülecektir.

3. İmalat Sanayii ve Madencilik

84. İmalat sanayiinin teknoloji, tasarım ve markalaşma odaklı olarak yüksek katma değerli bir yapıya dönüşümünün sağlanması, madencilik sektörünün imalat sanayiine entegre şekilde geliştirilmesi temel politikadır. Bu amaçla;

- ✓ Sanayinin dijital dönüşümü (katmanlı üretim, robotik, nesnelerin interneti, büyük veri, yapay zeka, artırılmış gerçeklik teknolojilerinin etkin kullanımı ve bunların yerli üretimi) yol haritası tamamlanacaktır.
- ✓ Büyük OSB’lerde tasarım ve dijital dönüşüm merkezleri kurulacaktır.
- ✓ Sanayi ve teknoloji geliştirme bölgeleri; teknolojik donanım, teknoloji geliştirme kapasiteleri ve teknoloji kullanım düzeyleri analiz edilerek yeniden yapılandırılacaktır.
- ✓ İlaç etkin maddesinin geliştirilmesi ve üretilmesi desteklenecektir.
- ✓ Geri dönüşüm teknolojilerine ağırlık verilerek verimlilik artırıcı yatırımlar desteklenecektir.
- ✓ İnşaat teknik mevzuatı ile malzeme standartları uluslararası uygulamalar dikkate alınarak güncellenecek, yenilikçi uygulama ve malzemelerin kullanılması teşvik edilecektir.
- ✓ Kentsel dönüşüm, yerli imalat sanayi için yenilikçi ürünlerin üretilmesi yönünde değerlendirilecektir.
- ✓ İnşaat sanayiinde yerli girdi kullanımı, yenilikçi şartname ve sözleşmeler yoluyla artırılabilecektir.
- ✓ Yapı denetim alanındaki uygulamalar geliştirilerek güncel standartlar dâhilinde yapım kalitesi etkili bir şekilde izlenecek ve denetlenecektir.
- ✓ Kamu alımları, Ar-Ge ve yenilik faaliyetlerine katkı sağlayacak; yerleştirmeyi ve teknoloji transferini teşvik edecek yatırımlar için kullanılacaktır. Bu kapsamda;
 - Kamu alımlarına yönelik uzun vadeli tedarik planları hazırlanacak, kuruluşlar arası ortak alım imkânları oluşturulacaktır.

- İlaç ve tıbbi cihaz sanayii, raylı sistem ve havayolu araçları, savunma sistemleri, enerji ekipmanları, bilişim ve haberleşme sistemleri alanlarına öncelik verilecektir.
- DMO alımları ve TOKİ projelerinde yerli ürünlere öncelik sağlanacaktır.
- ✓ Proje Bazlı Teşvik Sisteminin yatırımcılara tanıtımına ağırlık verilecek, başta petrokimya sektöründe olmak üzere büyük ölçekli stratejik yatırımlar desteklenecektir.
- ✓ Cazibe merkezi olarak belirlenen bölgelerde yatırımların artırılması için gerekli teşvik ve imkânlar yürürlüğe konulacaktır.
- ✓ Yatırım teşvik sistemi, “Ürün Uzayı” yöntemi kullanılarak geliştirilecektir.
- ✓ Yerli marka otomobil destek programı hayata geçirilecektir.
- ✓ Piyasa gözetim ve denetim (PGD) faaliyetlerinin daha etkin ve verimli yürütülmesi amacıyla yeni bir PGD mekanizması modeli geliştirilecektir.
- ✓ İmalat sanayiine uygun kalite ve miktarda hammadde temini için ulusal şirketlerin yurtdışında maden arama ve işletme faaliyetleri desteklenecektir.
- ✓ Madencilik sektöründe arama yatırımları artırılabilecektir.
- ✓ Ülkemizin maden kaynaklarının ekonomiye kazandırılması bağlamında; gerek arama ve üretim teknolojilerine gerekse cevher işleme/zenginleştirme yatırımlarına yönelik Ar-Ge ve teknoloji transferine ağırlık verilecektir.

4. Tarım

- ✓ Tarımsal destekler; üretim hedefleri, verimlilik ve çiftçi geliri dengesi gözetilerek yeniden düzenlenecektir.
- ✓ Su kullanımının etkinleştirilmesini teminen Su Kanunu çıkarılacaktır.

- ✓ Büyük ölçekli tarımsal işletme modeline geçiş desteklenecektir.
- ✓ Tarımsal kredi ve hibelere ilişkin bürokratik işlemler azaltılacak, üst limitler artırılacak, tahsis süreleri kısaltılacak, teminat sorunları hafifletilecektir.
- ✓ Arazi bankacılığı gibi modellerle atıl tarım arazileri üretime kazandırılacaktır.
- ✓ Canlı hayvan üretimi artırılarak ithalat gereği azaltılacaktır.
- ✓ Hayvancılık üretiminin artırılması için kaba yem üretimi ve işlenmesine yönelik altyapı geliştirilecek, meraların girişimciler tarafından ıslah edilerek kullanımı sağlanacak, damızlık materyal üretimi ile yetiştiricilik yapan işletmelerin ölçeği büyütülecektir.
- ✓ Küçükbaş hayvancılığın gelişimi için meraların kullanımı teşvik edilecek, bu konuda büyük yatırım yapmak isteyen yatırımcılara yer temin edilecektir.

IV. İŞ VE YATIRIM ORTAMININ İYİLEŞTİRİLMESİ

85. İş ve yatırım ortamı iyileştirilerek, büyüme ve istihdamın daha fazla desteklenmesi temel amaçtır. Bu çerçevede Program döneminde, şirket kurma ve tasfiye süreçlerinin iyileştirilmesi, iş ve yatırım süreçleri üzerindeki işlem maliyetlerinin azaltılması, bürokratik süreçlerin kolaylaştırılması, hukuki ve mali öngörülebilirliğin artırılmasına öncelik verilecektir.

1. İş ve Yatırım Süreçlerinin İyileştirilmesi

- ✓ İşyeri açma ve çalışma ruhsatı alma süreçlerinde, merkezi idare ile yerel yönetimler arasındaki ve büyükşehir belediyeleri ile diğer belediyeler arasındaki uygulama farklılıkları giderilecek, istenilen onay ve belgelerin sayısı azaltılarak yeknesaklık sağlanacaktır.
- ✓ İşletmelerin açılış ve faaliyeti ile kapanışında gerekli başvuru ve diğer işlemlerin tek merkezden yapılması için Perakende Bilgi Sistemi (PERBİS) hayata geçirilecektir.
- ✓ Yatırımcılara ve işletmelere yönelik bürokratik izin, onay ve işlemler elektronik ortama aktarılarak süreç hızı ve kalitesi artırılabilecektir.
- ✓ Yerel düzeyde, yatırımcı destekleri, yatırım yerleri, izin ve ruhsat işlemleri konularında tek durak ofis yaklaşımı çerçevesinde, kurumlar arasındaki işbirliği artırılacak, Yatırım Destek Ofislerinin kurumsal ve beşeri kapasitesi güçlendirilecektir.
- ✓ İnşaat izin süreçleri kısaltılacak ve inşaat ruhsatları tek imza ile verilecektir.
- ✓ ÇED kararı, yatırımcının ÇED raporunu ilgili Bakanlığa eksiksiz olarak teslimini müteakip iki ay içinde sonuçlandırılacaktır.

2. Yatırım Yeri Tahsisinin Kolaylaştırılması

- ✓ Potansiyel yatırım alanlarının belirlenmesi ve yatırımcılara daha kolay yer tahsisi yapılabilmesini teminen coğrafi bilgi sistemleri altyapısı tamamlanacaktır.

- ✓ Yerel yönetimlerin imar planlarında farklı sektörler için uygun büyüklükte yatırım yeri tahsis etmesi sağlanacaktır.
- ✓ Büyük ölçekli yatırımlara uygun yer tahsisi için gerekli planlama önceden yapılarak tahsis kolaylaştırılacaktır.
- ✓ Arazi ölçeğinin büyütülmesi amacıyla öncelikle toplulaştırma modeli kullanılacak, kamulaştırma yöntemine zorunlu hallerde başvurulacaktır.
- ✓ OSB, KSS, Endüstri Bölgeleri, Serbest Bölgeler gibi planlı sanayi bölgelerinde yer tahsis süreçleri gözden geçirilecek, süresinde yatırım yapmayan girişimcilerin yer tahsisleri kaldırılacaktır.

3. İş ve Ticaret Uyuşmazlıklarında Hukuki Öngörülebilirlik

- ✓ Yatırım, ticaret ve finans alanında hukuki süreçlerin kolaylaştırılması amacıyla mahkemelerde ihtisaslaşma sağlanacak ve yargılama süreleri kısaltılacaktır. Bu kapsamda;
 - HSK tarafından ekonominin farklı alanlarına yönelik ihtisas mahkemeleri görevlendirilecektir.
 - Bazı iş uyuşmazlıklarında arabuluculuk dava şartı olarak kabul edilecektir.
 - İş mahkemelerinin iş yükü azaltılacak ve dava süreleri kısaltılacaktır.
 - Bilirkişilik Kanununun etkin bir biçimde uygulanması amacıyla bilirkişilerin seçimi ve görevlendirilmesine yönelik standartlar belirlenecektir.
- ✓ Noterlik sistemi, işlem maliyetinin azaltılması ve verimlilik temelinde yeniden kurgulanacaktır.
 - Başta çekişmesiz yargı işleri olmak üzere mahkemelerin iş yükünü azaltacak bazı iş ve işlemler noterliklere devredilecektir.
 - Noter iş ve işlem maliyetleri azaltılacaktır.
 - Noter olabilmek için sınav zorunluluğu getirilecektir.

- ✓ Rekabet Kurumu kararlarına itiraz yolu açılacak ve yargıya intikal etmeden uzlaşılabilir konulara yönelik bir uzlaşma müessesesi kurulacaktır.
- ✓ Yeni icra dairesi modeli yaygınlaştırılacak; elektrik, su, doğalgaz ve telefon gibi abonelik borçlarından dolayı borçluların icra dairesine gitmeden daha az masrafla borçlarını ödemeleri için merkezi takip sistemi geliştirilecektir.
- ✓ Fikri haklar konusunda kamuoyunun bilgilendirilmesine yönelik tanıtım ve eğitim faaliyetleriyle toplumsal bilinç ve uygulamada etkinlik artırılacaktır.

4. KOBİ'lerin Finansmana Erişiminin Kolaylaştırılması

- ✓ Girişim sermayesi, bireysel katılım sermayesi ve kitle fonlaması gibi yenilikçi finansman imkânları ve teknolojik girişimcilik destek modelleri geliştirilecektir.
- ✓ Girişimcilik ve KOBİ'lere yönelik olarak sağlanacak desteklerde firmaların yenilik, istihdam, büyüme ve ihracat potansiyelleri dikkate alınacaktır.
- ✓ KOBİ'lerin finansmana erişimini kolaylaştırmak üzere banka teminat mektubu yerine “Kefalet Sigortası” kullanabilmesine imkân sağlayacak bir düzenleme yapılacaktır.
- ✓ Bölgelerde katma değeri yüksek üretim potansiyeli olan firmaların finansmana erişimini kolaylaştırmak amacıyla bölgesel girişim sermayesi uygulaması başlatılacaktır.
- ✓ KGF yeniden yapılandırılarak yatırımların, ihracatın, yeni girişimlerin ve Ar-Ge projelerinin finansmanına öncelik verilecektir.

V. KAMUDA KURUMSAL KALİTE VE HİZMET SUNUMUNUN GÜÇLENDİRİLMESİ

86. Kamu yönetiminin ekonomik büyüme ve kalkınma sürecine katkısının artırılması için kamuda kurumsal kalitenin artırılarak hizmet sunumun güçlendirilmesi, kurumların daha etkin ve verimli şekilde çalıştırılması temel amaçtır. Bu amaç doğrultusunda, kurumsal altyapının ve katılımcılığın güçlendirilmesine, personelin bilgi ve becerisinin artırılmasına, daha nitelikli insan gücünün istihdamına, çalışma etkinliğini ve kurumlar arası koordinasyonu artırıcı düzenlemelere, adalet ve güvenlik hizmetlerinde etkinliğin sağlanmasına öncelik verilecektir.

1. Kamu Kurumlarının Yeniden Yapılandırılması ve Kurumlar Arası Koordinasyonun Güçlendirilmesi

- ✓ Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sisteminin uygulama esasları ve yol haritası hazırlanacaktır. Yeni sistem çerçevesinde kamu idari yapısı yeniden düzenlenerek kurumlar arası görev, yetki ve sorumluluk paylaşımı netleştirilecek, idarelerin çalışma usul ve esasları ortaya konulacaktır.
- ✓ Kamuda yeni kurum kurulması sınırlandırılacak, mevcut kurumlar ihtiyaç doğrultusunda yeniden yapılandırılacaktır.
- ✓ Kamu idareleri arasında ve idarelerin kendi içerisinde etkili koordinasyonunu sağlamaya yönelik mekanizmalar gözden geçirilerek etkinleştirilecektir.
- ✓ Kamu sermayeli kuruluşların özel sektör mantığıyla kurumsal yönetim ilkelerine uygun faaliyet gösterebilmelerini sağlayacak politikalar geliştirilecektir.
- ✓ Büyükşehir Belediye Kanunu tecrübeler ışığında aksaklıkları giderecek şekilde yeniden düzenlenecek, büyükşehir belediyeleri ile ilçe belediyelerinin görev, yetki ve sorumlulukları ile aralarındaki işbirliği esasları güncellenecektir.
- ✓ Büyükşehir belediyelerinde çalışan personelin uzmanlaşma düzeyinin artırılması amacıyla bir program hazırlanacaktır.

- ✓ Kalkınma Ajansları başta olmak üzere Bölge Kalkınma İdareleri ve yerel yönetimlerin büyüme ve istihdamı destekleyecek şekilde bölgesel potansiyel ve dinamiklerin harekete geçirilmesindeki rolleri ve yetkileri güçlendirilecek, yönetim, denetim ve mali yapıları iyileştirilecektir.
- ✓ e-Devlet çalışmalarına ilişkin 2016-2019 Ulusal e-Devlet Stratejisi ve Eylem Planında öngörülen eylemler hayata geçirilecektir.

2. Kamuda İnsan Kaynağı Kalitesinin Artırılması

- ✓ Kamuda merkez ve taşra teşkilatı arasındaki ilişki güçlendirilecek, taşradaki uygulama etkinliği ve personel kalitesi iyileştirilecektir.
- ✓ TODAİE, pratik eğitimler vererek kamuya personel yetiştiren, yetişmiş personelin bilgilerini güncelleyen bir kamu personeli yetiştirme merkezi olarak yeniden yapılandırılacak ve Bakanlıkların ihtiyaçları doğrultusunda her yıl Kamu Personeli Yetiştirme Programları gerçekleştirmesi sağlanacaktır.
- ✓ Kamudan ve özel sektörden emekli veya görevden ayrılmış liyakat sahibi üst düzey veya uzman personeli devletin çeşitli program, proje ve misyonlarında gönüllü veya ücretli çalıştırabilecek esnek bir istihdam mekanizması oluşturulacaktır.
- ✓ Kamu ile özel sektör ve sivil toplum kesimleri arasındaki koordinasyon, işbirliği ve katılımcılık artırılacaktır.
- ✓ Kamunun STK'lar ve toplum kesimleriyle istişaresi güçlendirilecektir.
- ✓ Mevzuat değişikliklerinin hesap verebilirlik, kamuoyunu bilgilendirme ve katılımcılık boyutlarını güçlendirecek şekilde ortak bir internet platformu kurulacaktır.
- ✓ Kamuda hizmet sunumunda, kullanıcı talep ve ihtiyaçlarının belirlenmesinde ve karşılanmasında bilgi ve iletişim teknolojilerinin sunduğu imkânlardan daha fazla yararlanılacaktır.
- ✓ Yenilikçi hizmetler ile bilimsel araştırmaları desteklemek amacıyla kişisel veri ve ticari sır içermeyen kamu verisinin paylaşımına yönelik çalışmalara hız verilecek ve buna ilişkin kurumsal altyapı oluşturulacaktır.

- ✓ Vatandaşlara sunulan hizmetlerin hız ve kalitesi ölçülerek performans değerlendirmesi yapılacak ve sonuçlar kamuoyuyla paylaşılacaktır.
- ✓ Bütçeler, kamu hizmet programlarının performansını gösteren, daha sade, anlaşılabilir ve vatandaş tarafından değerlendirilebilir belgelere dönüştürülecektir.
- ✓ Belediyelerin aldığı kararlar ve kaynak kullanımında yerindeliğin sağlanması için vatandaşların bilgilendirilmesi ve görüşlerinin alınması suretiyle denetim rolü güçlendirilecektir.

3. Adalet ve Güvenlik Hizmetlerinde Etkinliğin Artırılması

- ✓ Soruşturma, kovuşturma veya yargılamalara ilişkin hedef süreler belirlenerek mahkeme ve savcılıkların bu sürelere uymasını sağlayacak tedbirler alınacaktır.
- ✓ Bilişim hizmetleri en üst seviyeye çıkarılarak adliyeler ile diğer devlet kurumları arasında entegrasyon sağlanacak ve verimlilik, hız ve şeffaflık artırılabilecektir.
- ✓ Mevcut mahkemelerin iş yükü değerlendirilerek ihtisas mahkemelerinde görevli hakim sayısı artırılabilecektir.
- ✓ İstinaf mahkemelerinin güçlendirilmesi suretiyle daha hızlı ve etkin yargılama yapılması sağlanacaktır.
- ✓ Milli güvenliği tehdit eden tüm terör ve suç örgütleriyle mücadele kararlılıkla sürdürülecek, güvenlik güçlerinin teknik kabiliyet, koordinasyon ve insan kaynakları imkânları genişletilecektir

Ek Tablo 1: Temel Ekonomik Büyüklükler

	2016	2017 ⁽¹⁾	2018 ⁽²⁾	2019 ⁽²⁾	2020 ⁽²⁾
BÜYÜME					
GSYH (Milyar TL, Cari Fiyatlarla)	2.609	3.035	3.446	3.872	4.321
GSYH (Milyar Dolar, Cari Fiyatlarla)	863	847	923	988	1.074
Kişi Başına Gelir (GSYH, Dolar)	10.883	10.579	11.409	12.100	13.024
Kişi Başına Gelir (SAGP'ye Göre Dolar) ⁽³⁾	24.636	26.140	27.915	29.804	31.774
GSYH Büyümesi ⁽⁴⁾	3,2	5,5	5,5	5,5	5,5
Toplam Tüketim ⁽⁴⁾	4,7	4,4	3,9	4,2	4,1
Kamu	10,5	2,7	3,5	2,0	1,8
Özel	3,8	4,6	4,0	4,6	4,5
Toplam Sabit Sermaye Yatırımı ⁽⁴⁾	2,2	4,8	5,5	5,9	5,9
Kamu	2,9	4,7	2,7	0,7	-1,8
Özel	2,1	4,8	6,0	6,7	7,0
Toplam Yurtiçi Tasarruf / GSYH ⁽⁵⁾	24,5	25,0	25,5	26,1	26,5
Kamu	2,7	1,6	1,4	1,4	1,7
Özel	21,7	23,3	24,1	24,7	24,8
Toplam Yatırım-Tasarruf Farkı / GSYH ⁽⁶⁾	-3,8	-4,6	-4,3	-4,1	-3,9
Kamu	-1,4	-2,5	-2,7	-2,5	-2,0
Özel	-2,4	-2,1	-1,5	-1,6	-1,9
Toplam Nihai Yurtiçi Talep ⁽⁴⁾	4,0	4,5	4,4	4,7	4,6
Net İhracatın Büyümeye Katkısı	-1,3	1,3	0,8	0,7	0,7
İSTİHDAM					
Nüfus (Yıl Ortası, Bin Kişi)	79.278	80.092	80.893	81.677	82.447
İşgücüne Katılma Oranı (%)	52,0	52,7	53,4	54,1	54,7
İstihdam Düzeyi (Bin Kişi)	27.205	28.152	29.193	30.281	31.369
İstihdam Oranı (%)	46,3	47,0	47,8	48,7	49,5
İşsizlik Oranı (%)	10,9	10,8	10,5	9,9	9,6
DIŞ TİCARET					
İhracat (fob) (Milyar Dolar)	142,5	156,5	169,0	182,0	195,0
İthalat (cif) (Milyar Dolar)	198,6	222,0	237,0	253,0	272,0
Ham Petrol Fiyatı - Brent (Dolar/Varil)	44,0	52,0	54,5	57,5	60,0
Enerji İthalatı (Milyar Dolar)	27,2	35,0	42,0	45,0	49,0
Dış Ticaret Dengesi (Milyar Dolar)	-56,1	-65,5	-68,0	-71,0	-77,0
İhracat / İthalat (%)	71,8	70,5	71,3	71,9	71,7
Dış Ticaret Hacmi / GSYH (%)	39,5	44,7	44,0	44,0	43,5
Seyahat Gelirleri (Milyar Dolar)	18,7	20,0	23,0	26,0	29,0
Cari İşlemler Dengesi (Milyar Dolar)	-32,6	-39,2	-40,0	-40,9	-41,9
Cari İşlemler Dengesi / GSYH (%)	-3,8	-4,6	-4,3	-4,1	-3,9
Altın Hariç Cari İşlemler Dengesi / GSYH (%)	-4,0	-3,7	-4,2	-4,0	-3,7
ENFLASYON					
GSYH Deflatörü	8,1	10,3	7,6	6,5	5,8
TÜFE Yıl Sonu % Değişme ⁽⁷⁾	8,5	9,5	7,0	6,0	5,0

Not: (1) Gerçekleşme tahmini, (2) Program, (3) OECD tanımı, (4) Sabit fiyatlarla yüzde değişim, (5) 2016 yılı verileri Kalkınma Bakanlığı tahminidir. (6) Toplam tasarruf-yatırım farkı ile cari açık arasındaki fark, milli gelir hesaplamalarında ihracat ve ithalat ağırlıklı döviz kuru kullanılmasıyla kaynaklanmaktadır, (7) 2017-2020 dönemi rakamları Kalkınma Bakanlığı tahminidir.

Ek Tablo 2: Kamu Kesimi Genel Dengesi (1)

	2016	2017 (GT)	2018 (P)	2019 (P)	2020 (P)
	(Milyar TL)				
Kamu Kesimi Genel Dengesi (KKGD)	-26,7	-71,4	-72,5	-74,9	-58,2
Genel Devlet	-35,1	-74,3	-67,2	-72,1	-54,7
Merkezi Yönetim Bütçesi	-29,9	-61,7	-65,9	-73,2	-70,5
Mahalli İdareler	-10,4	-13,3	-15,4	-11,2	3,6
Bütçe Dışı Fonlar	-4,2	-11,2	0,7	-0,7	-0,3
İşsizlik Sigortası Fonu	10,1	12,8	14,4	14,1	13,7
Sosyal Güvenlik Kuruluşları	-18,6	-19,6	-22,8	-24,4	-27,7
Genel Sağlık Sigortası	17,7	19,6	22,8	24,4	27,7
Döner Sermayeli Kuruluşlar	0,1	-0,9	-1,0	-1,1	-1,1
KİT'ler	8,4	2,9	-5,3	-2,8	-3,5
Faiz Giderleri Hariç KKG D	26,7	-9,7	4,0	15,5	43,6
Faiz Gideri ve Özel. Gel. Hariç KKG D	17,1	-15,7	-6,0	7,0	34,7
	(GSYH'ya Oran, Yüzde)				
Kamu Kesimi Genel Dengesi (KKGD)	-1,0	-2,4	-2,1	-1,9	-1,3
Genel Devlet	-1,3	-2,4	-1,9	-1,9	-1,3
Merkezi Yönetim Bütçesi	-1,1	-2,0	-1,9	-1,9	-1,6
Mahalli İdareler	-0,4	-0,4	-0,4	-0,3	0,1
Bütçe Dışı Fonlar	-0,2	-0,4	0,0	0,0	0,0
İşsizlik Sigortası Fonu	0,4	0,4	0,4	0,4	0,3
Sosyal Güvenlik Kuruluşları	-0,7	-0,6	-0,7	-0,6	-0,6
Genel Sağlık Sigortası	0,7	0,6	0,7	0,6	0,6
Döner Sermayeli Kuruluşlar	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
KİT'ler	0,3	0,1	-0,2	-0,1	-0,1
Faiz Giderleri Hariç KKG D	1,0	-0,3	0,1	0,4	1,0
Faiz Gideri ve Özel. Gel. Hariç KKG D	0,7	-0,5	-0,2	0,2	0,8

(1) Kamu kesimi; merkezi yönetim bütçesi kapsamındaki kurum ve kuruluşlar, mahalli idareler, sosyal güvenlik kuruluşları, genel sağlık sigortası, fonlar, döner sermayeler, İşsizlik Sigortası Fonu (Esnaf Ahilik Sandığı dâhil) ve KİT'lerden oluşmaktadır.

GT: Gerçekleşme tahmini

P: Program

Ek Tablo 3: Program Tanımlı Kamu Kesimi Genel Dengesi (1)

	2016	2017 (GT)	2018 (P)	2019 (P)	2020 (P)
	(Milyar TL)				
Kamu Kesimi	-16,9	-45,8	-33,8	-16,5	10,3
Genel Devlet	-24,8	-48,4	-28,5	-13,7	13,8
Merkezi Yönetim Bütçesi	-13,6	-30,9	-19,1	-8,8	3,8
Mahalli İdareler	-9,1	-11,6	-13,3	-8,7	6,3
Bütçe Dışı Fonlar	-2,9	-7,2	0,5	0,6	0,6
İşsizlik Sigortası Fonu (2)	2,1	2,8	5,0	5,0	4,9
Sosyal Güvenlik Kuruluşları	-18,6	-19,6	-22,8	-24,4	-27,7
Genel Sağlık Sigortası	17,7	19,6	22,8	24,4	27,7
Döner Sermayeli Kuruluşlar	-0,4	-1,5	-1,6	-1,7	-1,8
KİT'ler	8,0	2,6	-5,3	-2,8	-3,5
	(GSYH'ya Oran, Yüzde)				
Kamu Kesimi	-0,6	-1,5	-1,0	-0,4	0,2
Genel Devlet	-1,0	-1,6	-0,8	-0,4	0,3
Merkezi Yönetim Bütçesi	-0,5	-1,0	-0,6	-0,2	0,1
Mahalli İdareler	-0,4	-0,4	-0,4	-0,2	0,1
Bütçe Dışı Fonlar	-0,1	-0,2	0,0	0,0	0,0
İşsizlik Sigortası Fonu (2)	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1
Sosyal Güvenlik Kuruluşları	-0,7	-0,6	-0,7	-0,6	-0,6
Genel Sağlık Sigortası	0,7	0,6	0,7	0,6	0,6
Döner Sermayeli Kuruluşlar	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
KİT'ler	0,3	0,1	-0,2	-0,1	-0,1

(1) Faiz gelirleri ve giderleri, özelleştirme gelirleri, kamu bankaları kâr payları ve bazı özelliikli gelirler ile giderler hariç tutularak hesaplanmaktadır.

(2) Esnaf Ahilik Sandığı dâhildir.

GT: Gerçekleşme tahmini

P: Program

Ek Tablo 4: Kamu Kesimine İlişkin Diğer Göstergeler

	2016	2017 (GT)	2018 (P)	2019 (P)	2020 (P)
	(GSYH'ya Oran, Yüzde)				
Kamu Harcanabilir Geliri	13,7	12,3	12,0	11,6	11,6
Kamu Tüketimi	-11,0	-10,7	-10,6	-10,3	-9,9
Kamu Tasarrufu	2,7	1,6	1,4	1,4	1,7
Kamu Yatırımı	-4,1	-4,1	-4,1	-3,9	-3,6
Kamu Tasarruf Yatırım Farkı	-1,4	-2,5	-2,7	-2,5	-2,0
Kamu Kesimi Özelleştirme Geliri	0,4	0,2	0,3	0,2	0,2
Vergi Yüğü (Sos. Güv. Primleri Dâhil) (1)	25,4	24,7	24,8	24,3	24,0
Vergi Yüğü (Sos. Güv. Primleri Hariç) (1)	18,1	17,6	17,9	17,7	17,4
AB Tanımlı Genel Devlet Borç Stoku	28,1	28,5	28,5	28,0	27,5

(1) Red ve iadeler hariçtir.

GT: Gerçekleşme tahmini

P: Program

Ek Tablo 5: Genel Devlet Dengesi (1)

	2016	2017 (GT)	2018 (P)	2019 (P)	2020 (P)
	(Milyar TL)				
Gelirler	904,3	1.011,0	1.131,6	1.237,9	1.359,3
Vergiler	470,4	534,6	613,8	679,8	748,0
Vergi Dışı Normal Gelirler	46,3	50,1	57,8	63,6	70,7
Faktör Gelirleri	129,6	138,3	145,1	152,5	166,1
Sosyal Fonlar	248,4	282,0	305,0	333,6	365,6
Özelleştirme Gelirleri	9,6	6,0	10,0	8,5	8,9
Harcamalar	939,5	1.085,3	1.198,7	1.310,1	1.414,0
Faiz Dışı Harcamalar	886,7	1.024,6	1.123,1	1.220,5	1.313,0
Cari Harcamalar	426,6	482,5	534,0	582,7	628,2
Yatırım Harcamaları	91,4	108,4	115,1	124,3	129,2
Transfer Harcamaları	421,4	494,4	549,7	603,1	656,7
Stok Değişim Fonu	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
Faiz Harcamaları	52,7	60,6	75,6	89,6	101,0
Genel Devlet Dengesi	-35,1	-74,3	-67,2	-72,1	-54,7
Faiz Giderleri Hariç Denge	17,6	-13,6	8,4	17,5	46,3
Özelleştirme Gelirleri Hariç Denge	-44,7	-80,3	-77,2	-80,6	-63,6
Faiz Gid. ve Özel. Gel. Hariç Denge	8,0	-19,6	-1,6	9,0	37,4
	(GSYH'ya Oran, Yüzde)				
Gelirler	34,7	33,3	32,8	32,0	31,5
Vergiler	18,0	17,6	17,8	17,6	17,3
Vergi Dışı Normal Gelirler	1,8	1,6	1,7	1,6	1,6
Faktör Gelirleri	5,0	4,6	4,2	3,9	3,8
Sosyal Fonlar	9,5	9,3	8,9	8,6	8,5
Özelleştirme Gelirleri	0,4	0,2	0,3	0,2	0,2
Harcamalar	36,0	35,8	34,8	33,8	32,7
Faiz Dışı Harcamalar	34,0	33,8	32,6	31,5	30,4
Cari Harcamalar	16,4	15,9	15,5	15,1	14,5
Yatırım Harcamaları	3,5	3,6	3,3	3,2	3,0
Transfer Harcamaları	16,2	16,3	16,0	15,6	15,2
Stok Değişim Fonu	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
Faiz Harcamaları	2,0	2,0	2,2	2,3	2,3
Genel Devlet Dengesi	-1,3	-2,4	-1,9	-1,9	-1,3
Faiz Giderleri Hariç Denge	0,7	-0,4	0,2	0,5	1,1
Özelleştirme Gelirleri Hariç Denge	-1,7	-2,6	-2,2	-2,1	-1,5
Faiz Gid. ve Özel. Gel. Hariç Denge	0,3	-0,6	0,0	0,2	0,9

(1) Genel devlet; merkezi yönetim bütçesi kapsamındaki kurum ve kuruluşlar, mahalli idareler, sosyal güvenlik kuruluşları, genel sağlık sigortası, fonlar, İşsizlik Sigortası Fonu (Esnaf Ahilik Sandığı dâhil) ve döner sermayelerden oluşmaktadır.

GT: Gerçekleşme tahmini

P: Program

Ek Tablo 6: Merkezi Yönetim Bütçesi

	2016	2017 (GT)	2018 (P)	2019 (P)	2020 (P)
	(Milyar TL)				
Harcamalar	584,1	673,7	762,8	838,5	912,9
Faiz Hariç Harcamalar	533,8	616,2	691,1	753,5	816,9
Faiz Giderleri	50,2	57,5	71,7	85,0	96,0
Gelirler	554,1	612,0	696,8	765,3	842,3
Genel Bütçe Vergi Gelirleri	459,0	520,5	599,4	663,9	730,5
Diğer Gelirler	95,1	91,6	97,4	101,4	111,8
Bütçe Dengesi	-29,9	-61,7	-65,9	-73,2	-70,5
Faiz Dışı Denge	20,3	-4,2	5,8	11,8	25,5
Program Tanımlı Harcamalar	533,8	616,2	691,0	753,5	816,9
Program Tanımlı Gelirler	520,2	585,2	671,9	744,7	820,7
Program Tanımlı Denge	-13,6	-30,9	-19,1	-8,8	3,8
	(GSYH'ya Oran, Yüzde)				
Harcamalar	22,4	22,2	22,1	21,7	21,1
Faiz Hariç Harcamalar	20,5	20,3	20,1	19,5	18,9
Faiz Giderleri	1,9	1,9	2,1	2,2	2,2
Gelirler	21,2	20,2	20,2	19,8	19,5
Genel Bütçe Vergi Gelirleri	17,6	17,1	17,4	17,1	16,9
Diğer Gelirler	3,6	3,0	2,8	2,6	2,6
Bütçe Dengesi	-1,1	-2,0	-1,9	-1,9	-1,6
Faiz Dışı Denge	0,8	-0,1	0,2	0,3	0,6
Program Tanımlı Harcamalar	20,5	20,3	20,1	19,5	18,9
Program Tanımlı Gelirler	19,9	19,3	19,5	19,2	19,0
Program Tanımlı Denge	-0,5	-1,0	-0,6	-0,2	0,1

GT: Gerçekleşme tahmini

P: Program